

‘บ้านสำโรง’

กลไกสภาผู้นำชุมชนสู่ชุมชนเข้มแข็ง
และน่าอยู่ทุกมิติ

สนับสนุนโดย

สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6)
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

‘บ้านสำโรง’

กลไกสภาผู้นำชุมชนสู่ชุมชนเข้มแข็ง
และน่าอยู่ทุกมิติ

สนับสนุนโดย

สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ที่ปรึกษา รศ.นพ.อำนาจ ศรีรัตนบัลล์
นายสุรพล เหลี่ยมสูงเนิน

ผู้เขียน นางสาวนิตา วัฒนชีวินปกรณ์

ทีมถอดบทเรียนพื้นที่

นายสุรพล เหลี่ยมสูงเนิน
นางสาวนิตา วัฒนชีวินปกรณ์
นางอวยพร พิศเพ็ง
นางสาวดวงเดือน อภิชาติพงศ์พันธ์
นางสาววาสุกาญจน์ ฉิมสุข
นางสาวศรีทิพย์นิภา บัวบาน
นางสาวพินทุสร โพธิ์อุไร
นายฤทธิรงค์ พรหมมาศ
นางสาวพรสุภา ฉัตรกุลกวิน

ผู้ให้ข้อมูล สภาผู้นำชุมชนและชุมชนบ้านสำโรง
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสำโรงโคกเพชร

สนับสนุนโดย สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6)
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

คำนำ

สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มีเป้าประสงค์หลักในการขยายโอกาสและพัฒนาศักยภาพภาคีในการสร้างนวัตกรรมเกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางเป้าหมาย 10 ปีของ สสส. ในเรื่องชุมชนและท้องถิ่นเข้มแข็ง สำนัก 6 ได้สนับสนุนให้มีการดำเนินโครงการร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ มาตั้งแต่ปี 2553 การขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพร่วมกับชุมชนที่ผ่านมา ทำให้เกิดการเรียนรู้ว่ากลไกสำคัญในการทำให้เกิดชุมชนน่าอยู่ (ระดับหมู่บ้าน) คือ การสร้างกลไกสภาผู้นำชุมชนให้เข้มแข็ง จึงจะสามารถขับเคลื่อนประเด็นสร้างเสริมสุขภาพและปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อสุขภาพให้เกิดผลลัพธ์ (Outcomes) การเปลี่ยนแปลงสุขภาพะ มีคุณภาพชีวิตที่ดี หรือเกิดความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

เพื่อให้ภาคีเกิดความเข้าใจในการสร้างกลไก “สภาผู้นำชุมชน” จึงได้ถอดบทเรียนการทำงานของสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งหลังจากได้รับการสนับสนุนโครงการชุมชนน่าอยู่จาก สสส. ในปี 2556 สภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงได้พัฒนาจนมีความเข้มแข็งมากขึ้น สามารถจัดความไม่แน่นอนในหลาย ๆ ด้านของบ้านสำโรง จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ชุมชนอื่น ๆ จึงเป็นที่มาของหนังสือเล่มนี้ที่จะถอดบทเรียนนวัตกรรมการสร้างและพัฒนาสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อให้ผู้อ่านได้นำไปต่อยอดการขับเคลื่อนชุมชนอื่น ๆ ให้เกิดสุขภาพะที่ดีในวงกว้างต่อไป

ผู้เขียนขอขอบคุณสมาชิกสภาผู้นำชุมชนและชุมชนบ้านสำโรง ที่ให้ข้อมูลเชิงลึกอย่างตรงไปตรงมาทั้งที่เป็นความสำเร็จและความไม่สำเร็จในระหว่างการพัฒนาสภาผู้นำชุมชน ขอขอบคุณ รศ.นพ.อำนาจ ศรีรัตนบัลล์ รองประธานคณะกรรมการบริหารแผนสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรมที่แนะนำให้อ่านนิยามความเข้มแข็งของชุมชนและ

ชักชวนให้เขียนบทเรียนเรื่องนี้ ขอขอบคุณคณะทำงานที่มหาวิทยาลัยที่มีส่วนช่วยถอดรหัส
สภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง ประกอบด้วย อาจารย์สุรพล เทลี่ยมสูงเนิน คุณดวงเดือน
อภิชาติพงศ์พันธ์ และคุณवासูกาญจน์ ฉิมสุข และสุดท้ายขอขอบคุณนักวิชาการสำนัก
6 ทุกคนที่ช่วยระดมพลังลงพื้นที่เก็บข้อมูลการถอดบทเรียนที่มีคุณค่าในครั้งนี้

วนิดา วัฒนชีวินปกรณ์

28 กุมภาพันธ์ 2561

คำนิยม

คุณประยงค์ รณรงค์ ได้รับรางวัลแมกไซไซ สาขาผู้นำชุมชน จากผลงานการพัฒนาชุมชน ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2547 เป็นรูปธรรมชัดเจนที่แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านสามารถรวมตัวกันพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้ด้วยตนเอง¹

ผู้ใหญ่โชคชัย ลัมประดิษฐ์ จากบ้านหนองกลางดง ตำบลศิลาลอย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ไปเรียนรู้จากชุมชนไม้เรียง และปรับบทเรียนมาพัฒนาบ้านหนองกลางดง ตั้งแต่ พ.ศ. 2542 การถอดบทเรียนความสำเร็จของการพัฒนาบ้านหนองกลางดง² พบว่ากลยุทธ์ที่นำชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งได้แก่ สภาผู้นำชุมชน (สภา 59) และการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง (แผนชุมชน)

เมื่อ พ.ศ. 2550 สสส. นำคณะกรรมการฯทุกชุด ไปดูงานที่บ้านหนองกลางดง ต่อมาสำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนักเปิดรับทั่วไป) ก็ไปดูงานที่บ้านหนองกลางดงอีกครั้งเมื่อ พ.ศ. 2552 และเริ่มนำ “นวัตกรรม” จากบ้านหนองกลางดงได้แก่ กลยุทธ์ทั้งสองที่กล่าวถึงข้างต้นมาใช้ ในชุดโครงการชุมชนน่าอยู่ตั้งแต่ พ.ศ. 2553 จุดเน้นของชุดโครงการคือ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนระดับหมู่บ้าน ด้วยกลไกสภาผู้นำชุมชน และกลไกแผนชุมชนพึ่งตนเอง ด้วยการให้ชุมชนเรียนรู้

¹ บทบรรณาธิการ บทเรียนจากชุมชนไม้เรียง วารสารสร้างเสริมสุขภาพ ปีที่ 1 ฉบับที่ 3-4 กรกฎาคม 2547 (Google ด้วยคำว่า “อำนาจ ศรีรัตนบัลล์ บทเรียนจากชุมชนไม้เรียง”)

² พัชราวดี ตรีชัย การวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านหนองกลางดง ตำบลศิลาลอย อำเภอสามร้อยยอด ดุษฎีนิพนธ์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก พ.ศ. 2552 (Google ด้วยคำว่า “บ้านหนองกลางดง มหาวิทยาลัยเกริก”)

จากการลงมือทำโครงการในประเด็นที่ชุมชนเลือกเอง และมีการติดตามประเมินผล เพื่อการเรียนรู้และพัฒนา โดยมีผลลัพธ์เป็นเกณฑ์ อย่างไรก็ตาม การสร้างการยอมรับในแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นความท้าทายพอสมควร

บ้านสำโรง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เริ่มโครงการชุมชนนำอยู่เมื่อ พ.ศ. 2555 มีความโดดเด่นตั้งแต่ปีแรก และมีการดำเนินงานก้าวหน้ามาโดยตลอด จนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคนมาขอความรู้เป็นจำนวนมาก จึงน่าสนใจที่จะถอดบทเรียนหาปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของบ้านสำโรง เพื่อการเรียนรู้ของผู้สนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับหมู่บ้านอื่นๆ ที่สนใจพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนนำอยู่ จะได้เห็นวิธีการพร้อมด้วยเหตุผลว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เพราะเหตุใด เพื่อไปสู่เป้าหมายได้สะดวกขึ้น

อนึ่ง เหตุผลสำคัญอย่างหนึ่งที่เลือกดำเนินการกับชุมชนระดับหมู่บ้านก็คือ หมู่บ้านเป็นชุมชนที่เป็นทางการขนาดเล็กที่สุด ในการดำเนินงานสามารถเข้าถึงได้ทุกครัวเรือน นั่นคือสามารถเข้าถึงทุกคนในชุมชนได้จริง จึงเหมาะสำหรับการสร้างเสริมสุขภาพที่มีเป้าหมายเพื่อทุกคนบนแผ่นดินไทย ประเด็นการเข้าถึงได้ทุกครัวเรือนนี้บ้านสำโรงสามารถแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าทำได้และไม่ยาก

ต้องขอขอบคุณอาจารย์วนิดา วัฒนชีวินปกรณ์ และคณะผู้ร่วมถอดบทเรียนที่รับทำและสามารถทำเรื่องนี้ให้สำเร็จได้ในเวลาไม่นานนัก พร้อมทั้งนำมาเสนอในรูปแบบที่น่าสนใจ น่าจะเกิดประโยชน์ได้อย่างที่คาดหวังไว้

อำนาจ ศรีรัตนบัลล์

รองประธานคณะกรรมการบริหาร
แผนสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม

2 มีนาคม 2561

ถอดบทเรียนกลไกสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง

ความไม่น่าอยู่ในอดีตของบ้านสำโรง

ชุมชนบ้านสำโรง ตั้งอยู่ในตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นหมู่บ้านขนาดกลางมีทั้งหมด 183 ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาและปลูกผักขาย และบางส่วนออกไปรับจ้างในเมือง ในอดีตปี 2554-2555 บ้านสำโรงเคยมีความไม่น่าอยู่หลายประการ โดยแบ่งเป็น 3 ด้านที่สำคัญๆ

(1) ความไม่น่าอยู่ด้านแรก คือปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน

- พบว่าชาวบ้านมีการใช้สารเคมีในการปลูกผักเยอะมาก เรียกได้ว่าฉีดพ่นสารเคมีช่วงเช้า แล้วเก็บผลผลิตไปขายตอนเย็น ทำให้คนกินผักที่มีสารเคมีตกค้างก่อให้เกิดอันตราย ส่วนคนปลูกผักเองก็มีอาการแพ้ ทั้งเป็นผื่นคัน แพ้กลิ่นสารเคมีและอาเจียน มีการร้องเรียนกันเรื่องกลิ่นสารเคมีบ่อยๆ
- อีกปัญหาหนึ่งคือ การดื่มสุราซึ่งมีการดื่มทุกกลุ่มวัยทั้งวัยทำงานและเยาวชน ดื่มสุรากันทุกวัน มีการตั้งวงดื่มสุราหลายจุด ทำให้เกิดปัญหาการมั่วสุมและมีการทะเลาะวิวาทจากการดื่มสุรา ทั้งทะเลาะกันในครอบครัว รวมถึงเยาวชนยกพวกตีกันหลังจากดื่มสุรา
- เด็กเยาวชนแว่นรถเสียงดัง 12 คน ในจำนวนนี้เรียนไม่จบการศึกษาระดับมัธยม 4 คน และท้องก่อนวัยอันควร 3 คน
- นอกจากนี้ยังมีปัญหาสิ่งแวดล้อมสกปรก มีขยะถูกกองทิ้งริมถนนและในป่าชุมชน รวมทั้งมีการเผาขยะริมถนน ความสกปรกของขยะเกิดจุดน้ำขังหลายจุดเป็นบ่อเกิดของลูกน้ำยุงลายที่นำมาสู่ปัญหาไข้เลือดออก พบผู้ป่วยไข้เลือดออกถึง 14 ราย

(2) ความไม่น่าอยู่ด้านที่สอง คือปัญหาด้านเศรษฐกิจ พบว่าหลายคนมีหนี้สินที่เกิดจากการซื้อสารเคมีในการทำเกษตร เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่กู้เงินจากแหล่งทุนทั้งในระบบและนอกระบบ โดยแหล่งทุนเหล่านั้นมักจะสนับสนุนการปล่อยกู้เป็นปุ๋ยและสารเคมีเกษตร เกษตรกรเองก็แข่งขันกันใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เมื่อแมลงศัตรูพืชเกิดการดื้อยา ทำให้ต้นทุนสูงขึ้นส่งผลให้ต้องเป็นหนี้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีปัญหาหนี้สินอันสืบเนื่องมาจากการต้มสุรา เพราะส่วนใหญ่แรงงานได้เงินค่าจ้างจากการทำงานมาก็เอามาซื้อสุรา ไม่พอก็ขอเครดิตจากร้านค้าอีก เกิดเป็นวงจรหนี้สินแบบนี้หลายครัวเรือน

(3) ความไม่น่าอยู่ด้านที่สาม คือด้านสังคม พบว่าความไม่น่าอยู่ของชุมชนบ้านสำโรงในอดีตเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ การมีส่วนร่วมน้อย เนื่องจากวัฒนธรรมการทำมาหากินมีเวลาไม่ตรงกัน เช่น พวกปลูกผักคนผักไปขายช่วงกลางคืนถึงรุ่งเช้า ส่วนพวกรับจ้างออกไปทำงานในเมืองแต่เช้าถึงเย็น อีกทั้งบางครัวเรือนยังมีความขัดแย้งกันจากกลิ่นสารเคมีที่ใช้ฉีดพ่นปลูกผักด้วย ทำให้เมื่อมีการนัดประชุมหรือนัดทำกิจกรรมกันคนจะเข้าร่วมน้อย นอกจากนี้ยังไม่มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ผู้สูงอายุต่างคนต่างอยู่ เด็กเยาวชนรวมกลุ่มมั่วสุมกันเป็นหลักไม่ได้ทำกิจกรรมของหมู่บ้าน การเข้าร่วมประชุมจึงเป็นคนหน้าเดิมๆ และไม่ค่อยกล้าออกเสียงแสดงความคิดเห็น

ความไม่น่าอยู่ทั้งสามด้านที่กล่าวมา นอกจากเกิดจากวิถีชีวิตเดิมของชาวบ้านแล้ว ยังเกิดจากระบบการบริหารจัดการหมู่บ้านไม่ดี กลุ่มผู้นำไม่ทำงานเองไม่สร้างการมีส่วนร่วม ทำให้มีปัญหาความขัดแย้งภายในหมู่บ้านโดยมีทั้งกลุ่มที่เห็นด้วยและเห็นต่าง หรือเรียกได้ว่ามีทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายแค้น หมู่บ้านสำโรงในปี 2555 ระบุชื่อกรรมการหมู่บ้านไว้จำนวน 15 คน แต่กรรมการบางคนกลับไม่รู้ว่าตัวเองเป็นกรรมการและไม่ทราบบทบาทหน้าที่ของตัวเอง ทำให้การบริหารจัดการหมู่บ้านดำเนินการเพียงผู้นำไม่กี่คนที่ทำกันเองเป็นหลัก ชาวบ้านไม่สนใจเข้าร่วม

5 ปีที่ผ่านมาประสบความสำเร็จที่เกิดขึ้นแล้วของบ้านสำโรง

ในปี 2556 ชุมชนบ้านสำโรงเข้าร่วมทำโครงการชุมชนนำอยู่กับสำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยในปีแรกได้ดำเนินการตั้งสภาผู้นำชุมชน และเลือกประเด็นปัญหาการลดใช้สารเคมีในการปลูกผัก ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้านมาเป็นบททดสอบการทำงานรูปแบบสภาผู้นำชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนงานในเรื่องการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อจำหน่าย มีผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือในปี 2560 มีจำนวนคนปลูกผักขายทั้งหมด 65 ราย สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมปลูกได้ทั้งหมด โดยกลุ่มที่เปลี่ยนไปปลูกผักอินทรีย์มีจำนวน 32 ราย คนปลูกผักโดยไม่ใช้ยาฆ่าแมลง(ปลอดสาร) 18 ราย และคนปลูกผักลดสารเคมี 15 ราย สามารถลดค่าใช้จ่ายสารเคมีในการปลูกผักเพื่อจำหน่าย จากปีละ 89,975 บาทต่อชุมชนในปี 2556 เหลือเพียง 5,240 บาทต่อชุมชนในปี 2560 ทั้งนี้ปัจจัยที่กำหนดสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงไปสำคัญๆคือ เกษตรกรรู้โทษภัยของสารเคมี มีความรู้เรื่องการบริหารจัดการทั้งการวางแผนการปลูกผักตามเนื้อที่ที่มีอยู่ เน้นปลูกผักแบบผสมผสานแทนที่จะปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ซึ่งกันและกัน ทั้งการทดลองเทคนิคการปลูก การทำปุ๋ย/สารไล่แมลงไปจนถึงการเก็บข้อมูลเปรียบเทียบต้นทุนและผลผลิตที่เกิดขึ้น จนทำให้เกิดเกษตรกรตัวอย่างที่สามารถลดการใช้สารเคมี และสามารถลดหนี้สินของตัวเองจากการทำเกษตรลงได้ เช่น ช่วงก่อนปี 2556 ลุงสุทัศน์มีหนี้สินประมาณ 150,000 บาท แต่รายได้จากการขายผักเฉลี่ยไม่เกิน 80,000 บาท ไม่พอส่งเงินชำระหนี้ เมื่อลุงสุทัศน์เข้าร่วมเป็นสภาผู้นำชุมชนและกลุ่มปลูกผักลดสารเคมี ทำให้เกิดการปรับปรุงวิธีการปลูกและการจัดการแปลงผักผสมผสาน มีการบัดฝุ่นความรู้เรื่องน้ำหนักปุ๋ยหมักชีวภาพ คัดค้นสารไล่แมลงชีวภาพ และนำข้อมูลราคาผักในแต่ละฤดูกาลมาไว้ในวางแผนผลผลิต ผ่านมา 2 ปี ลุงสุทัศน์สามารถปลดหนี้ได้สำเร็จ นอกจากนี้ยังรู้จักเก็บข้อมูลต้นทุน รายได้ ทำให้รู้ “เงินคงเหลือ” ของตัวเอง ปัจจุบันจึงมีรายได้จากการขายผักทุกวันและมีเงินเก็บเฉลี่ยวันละ 600-1,000 บาท

นอกจากนี้ยังพบว่าผลที่เกิดจากการใช้กลไกสภาผู้นำ ไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเฉพาะการขับเคลื่อนเรื่องสารเคมีเพียงอย่างเดียวแต่สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาในประเด็นอื่น ๆ คู่ขนานไปพร้อมกันด้วย เช่น การลดปัญหาตีมีสุรา การปลูกผักปลอดสารไว้บริโภคในครัวเรือน การจัดการขยะในชุมชน การจัดการป่าชุมชน การจัดการปัญหาเยาวชน เป็นต้น

ในส่วนของปัญหาการตีมีสุรา จากการสำรวจข้อมูลปี 2556 มีคนตีมีสุรา 188 คน ในจำนวนนี้เป็นคนติดเหล้าหนักถึง 23 คน¹ และเมื่อสำรวจล่าสุดในปี 2559 พบว่า มีคนที่เลิกเหล้าได้ 57 คน ลดการตีมีเหล้าได้ 48 คน และมีครัวเรือนปลอดเหล้า 54 ครัวเรือน ไม่มีนักตีมีหน้าใหม่ แต่ยังมีคนติดเหล้าหนักอีก 7 คนที่เลิกไม่ได้ต้องจัดการต่อไป ปัจจุบันพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ปลอดเหล้าโดยสมบูรณ์ ไม่มี การจับกลุ่มตีมีเหล้า งานศพทุกงานในหมู่บ้านเป็นงานศพปลอดเหล้า และปลอดการพนัน และขยายไปสู่งานบุญประเพณีอื่นๆ ปลอดเหล้าด้วย เช่น บุญฐิน ผ้าป่า บุญบ้านประจำปี เป็นต้น

สำหรับปัญหาเรื่องขยะในชุมชนจัดการให้เกิดความสะอาดโดยมีการคัดแยกขยะทุกคุ่ม ปัจจุบันเหลือเพียง 19 ครัวเรือนที่ยังไม่ผ่านเกณฑ์ครัวเรือนสะอาดน่าอยู่ที่ ตกลงกัน และไม่มีกรทิ้งขยะข้างทางและไม่มีกรเผาขยะ ทำให้ปัญหาไข้เลือดออก ถูกจัดการได้โดยในปี 2560 ไม่เกิดไข้เลือดออกในชุมชน และค่าดัชนีลูกน้ำยุงลายในบ้าน (HOUSE INDEX) ลดลงอย่างต่อเนื่องเหลือเพียง 18 หลังคาเรือนเท่านั้นที่พบลูกน้ำ ยุงลาย จากเดิมในปี 2556 ที่พบถึง 37 หลังคาเรือน

สำหรับผลงานที่มุ่งแก้ปัญหาคาความไม่น่าอยู่ในภาพรวมของชุมชนที่สำคัญคือ การพัฒนาครัวเรือนน่าอยู่ มุ่งทำให้เกิดกติกาจัดการกับขยะและให้ทุกครัวเรือนปลูก

¹นิยามคนติดสุราของบ้านสำโรง คือ คนที่ตีมีสุราทุกวัน มักรวมกลุ่มกันตีมีจนเป็นที่สังเกตได้ของทุกคนในชุมชน ทำให้เกิดปัญหาทะเลาะวิวาทและเมื่อได้เงินมาก็หมดไปกับค่าสุราที่ต้องตีมีทุกวัน มักรวมกลุ่มกันตีมีที่ร้านขายของชำ หรือตามพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านเป็นที่สังเกตได้ของทุกคนในชุมชน

ผักปลอดสารไว้บริโภค เพื่อช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ช่วยสร้างกระแสและบรรยากาศให้เกิดการเรียนรู้การปลูกผักปลอดสารเคมีจำหน่ายให้สำเร็จมากยิ่งขึ้น เริ่มดำเนินงานพัฒนาครัวเรือนนำอยู่ในปี 2556 โดยกำหนดกติกาสัญญาใจครัวเรือนนำอยู่ให้ปลูกผักครัวเรือนละ 5 ชนิด และในปี 2557 ปรับให้ทุกครัวเรือนต้องมีผักปลอดสารเคมีไม้ผล ไม้ยืนต้น และสมุนไพร รวม 10 ชนิด (ผักปลอดสาร 7 ชนิด และสมุนไพร 3 ชนิด เน้นปลูกเพื่อกิน เหลือจึงนำมาแบ่งปันและจำหน่าย) และใช้สัญญาใจนี้จนถึงปัจจุบัน ทำให้ปลายปี 2560 จากครัวเรือนทั้งหมด 178 ครัวเรือน พบว่ามีครัวเรือนที่ปลูกผักเพื่อบริโภคจำนวน 156 ครัวเรือน เหลืออีกเพียง 22 ครัวเรือนที่ยังปลูกไม่ครบตามกติกาที่ตกลงกัน

ส่วนประเด็นปัญหาป่าชุมชน ที่เดิมมีการลักลอบตัดไม้ ทั้งขณะในป่า มีการเผาป่าเพื่อล่าสัตว์หรือเพื่อเก็บของป่าทำให้เกิดไฟป่าทุกปี ปัจจุบันหลังจากมีกติกาการใช้ประโยชน์จากป่า ไม่ตัด ไม้ยิง ไม้ทิ้ง และห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาตัดไม้ เกิดทีมจิตอาสาเฝ้าระวังป่าชุมชน 20 คน ปัจจุบันจึงพบปัญหาการละเมิดน้อยลง และเมื่อเริ่มโครงการมีการปลูกป่าทดแทนส่วนที่เสื่อมโทรม แต่ในช่วงหลังไม่จำเป็นต้องปลูกป่าเพิ่มเติมแล้ว เนื่องจากธรรมชาติมีกลไกในการฟื้นฟูตัวเอง เพียงแค่ไม่เข้าไปรบกวนพื้นที่ป่า

สำหรับประเด็นเยาวชนที่เคยมีปัญหาการจับกลุ่มมั่วสุม สูบบุหรี่กินเหล้า เล่นทรดเสียงดัง และเกิดการยกพวกตีกัน ปัจจุบันสามารถสลายกลุ่มมั่วสุม ไม่มีการเล่นทรดเสียงดัง ชุมชนสงบไม่เกิดการยกพวกตีกัน และทำให้ปัญหาวัยรุ่นนท้อก่อนวัยอันควรลดลง จากปี 2556-2557 เคยมีกรณีท้อก่อนวัยปีละ 3 ราย ปี 2558 ไม่มีกรณี แต่ปี 2559 มีท้อก่อนวัย 1 ราย ซึ่งเป็นเยาวชนที่มีปัญหาหยังไม่เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน นอกจากนี้ปัจจุบันกลุ่มเยาวชนยังเริ่มรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมออกกำลังกายทำอาชีพเสริมนอกเหนือจากการจำต้อนรับคณะดูงานและยังเริ่มทำผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรที่ครัวเรือนปลูกในชุมชน

“ทำไมคนติดเหล้าในบ้านสำโรงตัดสินใจเลิกเหล้า”

คนติดเหล้าของบ้านสำโรงที่เห็นเมาทุกวันทุกเวลา ชอบตั้งวงดื่มเหล้าเป็นกลุ่มๆ จนชาวบ้านให้ฉายากลุ่ม เช่น แก๊งค์ลายอง (ผู้หญิงติดเหล้า) แก๊งค์มะยม (รวมกันดื่มบริเวณใต้ต้นมะยมซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน) เป็นต้น ซึ่งเมื่อดื่มเหล้าแล้วมักมีเรื่องทะเลาะวิวาทจากการเมา และมีปัญหาใช้จ่ายเงินที่หามาได้ไปกับเหล้าจนหมด

คนติดเหล้าสามารถเลิกเหล้าได้เพราะ 2 เหตุผลสำคัญคือ ถูกกดดันด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และถูกชี้ให้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดกับตัวเอง ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่สำคัญคือ การจัดงานศพ/งานบุญปลอดเหล้า (ซึ่งแก๊งค์ลายองเป็นทีมแม่ครัวในงานก็จะดื่มเหล้าไม่ได้ไปด้วย) สภาผู้นำชุมชนไม่รับเรื่องร้องเรียนกรณีทะเลาะในครอบครัวจากการเมา การประชาสัมพันธ์ครัวเรือนนำอยู่ไม่ดื่มเหล้าบ่อยๆ และทีมสภาก็มาถามไถ่บ่อยๆ จนเมื่อจะไปซื้อเหล้าต้องแอบไปซื้อเพราะไม่อยากถูกซักถาม ส่วนสภาผู้นำชี้ชวนให้คิดและตระหนักถึงผลกระทบที่เห็นชัดกับตัวเอง เช่น ทำไม่ครอบครัวยังลำบาก (เสียเงินไปกับค่าเหล้าหมด) เมาไม่ค่อยได้ดูแลลูก (เวลาเมาแล้วไม่ได้ทำกับข้าวให้ลูก ไม่ได้ดูแลเรื่องสุขอนามัยของลูก) ทำให้ลูกต้องไปหาหมอบ่อยๆ มีปัญหาทะเลาะกันในครอบครัวประจำ เป็นต้น จนในที่สุดหัวหน้าแก๊งค์ลายองใช้วิธีหักดิบเลิกเหล้าได้ และพาให้สมาชิกในแก๊งค์เลิกตามอีกถึง 7 คน

ส่วนประเด็นการพัฒนาหมู่บ้านอื่นๆ มีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา โดยแผนชุมชนพึ่งตนเองในปี 2561-2563 ได้บรรจุแนวทางการพัฒนาเพิ่มเติมในหลายๆ ด้านที่ต่อยอดการแก้ปัญหาของชุมชนที่มีอยู่ รวมทั้งการพัฒนาเรื่องใหม่ๆ ที่เป็นการสร้างเสริมสุขภาพและเศรษฐกิจของชุมชน อาทิ การพัฒนาผู้สูงอายุให้ออกมารวมกลุ่มกันมากขึ้น การพัฒนาศูนย์เรียนรู้และโฮมสเตย์ของชุมชน เป็นต้น

ที่มาของความสำเร็จในการแก้ปัญหาและพัฒนาบ้านสำโรง

• การก่อตัวของสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง

ในปี 2556 ชุมชนบ้านสำโรงเข้าร่วมโครงการชุมชนนำอยู่ ของสำนัก 6 สสส. คุณพิรวัส คีติกลา ซึ่งเพิ่งเข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ได้เพียงปีเดียว พร้อมกับทีมแกนนำชุมชนบางคน ได้เข้าร่วมการเรียนรู้การทำงานเชิงผลลัพธ์จากหน่วยจัดการชุมชนนำอยู่ภาคอีสาน ซึ่งเป็นทั้งผู้พัฒนาความรู้ในการบริหารจัดการเชิงผลลัพธ์ และเป็นพี่เลี้ยงคอยติดตามเสริมพลังการทำงานในรูปแบบสภาผู้นำชุมชน เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาในประเด็นสารเคมีในการปลูกผักขาย ผู้ใหญ่บ้านกับแกนนำหลักในช่วงแรกเริ่มต้นจากการรวบรวมสมาชิกเพื่อจะตั้งสภาผู้นำชุมชน โดยเชิญกรรมการหมู่บ้านที่มีชื่ออยู่เดิม 15 คน เข้ามาประชุม ปรากฏว่าในการเชิญครั้งแรกมีกรรมการเข้าร่วมประชุมเพียง 3 คน เนื่องจากหลายคนไม่ทราบว่าตัวเองมีชื่อเป็นกรรมการ ผู้ใหญ่บ้านจึงไปพูดคุยทำความเข้าใจทีละคนและเชิญประชุมใหม่ หลังจากนั้นได้นำเสนอปัญหาความไม่น่าอยู่ของชุมชนและภาพที่อยากเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนมีความน่าอยู่มากขึ้น อีกทั้งให้ข้อมูลแรงบันดาลใจจากรูปแบบการทำงานของบ้านหนองกลางดง โดยการให้แกนนำได้ดูวิถีทัศน์ของบ้านหนองกลางดงซึ่งสามารถทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมาพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนจนช่วยแก้ปัญหาเชิงเศรษฐกิจของชุมชนได้สำเร็จ และได้แนวคิดการทำงานหลายอย่างจากบทเรียนบ้านหนองกลางดงที่น่าสนใจสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 บทเรียนการทำงานของหนองกลางดงที่บ้านสำโรงนำมาปรับใช้

บทเรียนของบ้านหนองกลางดง	สิ่งที่บ้านสำโรงนำมาปรับใช้
(1) การตั้งคนติดกันทุกฝ่ายมาร่วมกันทำงาน	(1) ค้นหาและเชิญชวนทุนในชุมชน แต่ใช้การเชิญชวนและประชาคมหมู่บ้านเพื่อให้ครอบคลุมทุกกลุ่ม เพราะบ้านสำโรงขาดทุนเดิมที่ยังไม่มีโครงสร้างการทำงานในหมู่บ้านที่ชัดเจนมาก่อน
(2) จุดเริ่มต้นการรวมคนมาทำงานเกิดจากเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นปัญหาหลักที่ชุมชนเห็นตรงกัน โดยเฉพาะเรื่องปัญหาหนี้สิน การพนันและยาเสพติด	(2) จุดเริ่มต้นการรวมคนมาทำงานต้องเป็นประเด็นร่วมที่ชุมชนเห็นตรงกัน เน้นการเก็บข้อมูลพบปัญหาด้านสุขภาพและสังคม โดยเฉพาะในปีแรกประเด็นร้อนที่สุดของบ้านสำโรงที่ชาวบ้านเห็นร่วมกัน คือ การปลูกผักใช้สารเคมี ที่ส่งผลต่อทั้งสุขภาพ เศรษฐกิจและสังคม
(3) การแก้ไขปัญหามาตรการทางสังคม เช่น การกวาดขันจัดการกับการพนัน	(3) เห็นความสำคัญของการมีกติกาต่างๆ เพราะที่บ้านสำโรงไม่เคยมีกติกาหรือข้อตกลงร่วมใดๆ จึงใช้การประชุมกำหนดกติการ่วม แต่เน้นว่ากติกา "ไม่ใช่ข้อห้าม แต่เป็น 'ข้อควรปฏิบัติ' เพราะเคยใช้กติกาห้ามมาก่อนก็ไม่ได้ผลในทางปฏิบัติ
(4) การกำหนดกติกาไม่รับเรื่องเรียนจากคนมา	(4) ใช้กำหนดเป็นกติกาของสภาผู้นำชุมชน ไม่ตีพิมพ์แล้วก่อนเข้าประชุม และไม่รับเรื่องเรียนจากคนมา
(5) ใช้ข้อมูลในการทำงาน โดยเก็บข้อมูลภาพรวมของชุมชน โดยเฉพาะข้อมูลเศรษฐกิจ (หนี้สิน รายได้ รายจ่าย) และคืนข้อมูลสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง	(6) ใช้ข้อมูลในการทำงาน และคืนข้อมูลอย่างต่อเนื่อง แต่ปรับใช้การเก็บข้อมูลตามประเด็นปัญหาที่ขับเคลื่อนในชุมชนเอง เช่น ข้อมูลการปลูกผักปลอดสาร คนกินแล้ว ฯลฯ โดยไม่ได้เน้นการใช้ข้อมูลจากแบบของหน่วยงานภายนอก เช่น จปฐ. เพราะต้องการชวนกันติดตามข้อมูลระดับจุลภาค (Micro) ในการแก้ไขปัญหาเป็นเรื่องๆ ไป ลงลึกระดับครัวเรือนหรือคนที่ เป็นปัญหา
(6) มีการพัฒนาคน เพื่อให้สามารถจัดการและแก้ปัญหาภายในชุมชนได้ เช่น การพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนที่พึ่งพาตัวเองได้	(6) เน้นการพัฒนาคน จากการจุดประกายของ สสส. จึงเห็นความสำคัญของการพัฒนาคนในด้านต่างๆ ปัจจุบันทำเป็นศูนย์เรียนรู้เพื่อเป็นแหล่งฝึกคน โดยเฉพาะคนในชุมชนก็จะได้รับการฝึกให้สามารถถ่ายทอดได้

จากการประชุมของแกนนำในช่วงแรกที่ได้แนวคิดจากบ้านหนองกลางดง แกนนำบ้านสำโรงเห็นว่าต้องมีการเชิญชวนคนที่มิชอบทาสาคัญในส่วนต่างๆ ของชุมชนเข้ามาร่วมเป็นสภาผู้นำ จึงได้ดำเนินการเชิญชวนผู้นำกลุ่มที่มีอยู่แล้ว เช่น ประธานกลุ่ม อสม. ประธานกลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ในช่วงแรกเกิดสภาผู้นำรวม 32 คนที่เข้ามาร่วมคุยกันด้วยข้อมูลที่แสดงถึงปัญหาและภาพที่อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน อีกส่วนหนึ่งเริ่มมีการชวนประชาชนชาวบ้าน ผู้นำคุ้ม และชนทางอ้อมกับคนที่เห็นด้วยหรือไว้น้อยเชื่อใจ กลุ่มที่เห็นต่างแต่อยากแก้ปัญหาความไม่เอาอยู่ของชุมชน รวมทั้งผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุเข้ามาร่วมทำให้สภาผู้นำเพิ่มเป็น 53 คน และชวนกลุ่มเยาวชนและแกนนำจิตอาสาเพิ่มเติม รวมสภาผู้นำชุมชนเมื่อสิ้นปี 2560 มีจำนวน 63 คน

“วิธีการชวนคนมาร่วมเป็นสภาผู้นำชุมชน”

สิ่งที่น่าสนใจในวิธีการเชิญชวนคนเข้าร่วมสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง ซึ่งเคยต่างคนต่างอยู่ไม่มีการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมกันมาก่อน จึงมี 2 วิธีหลักๆ ดังนี้

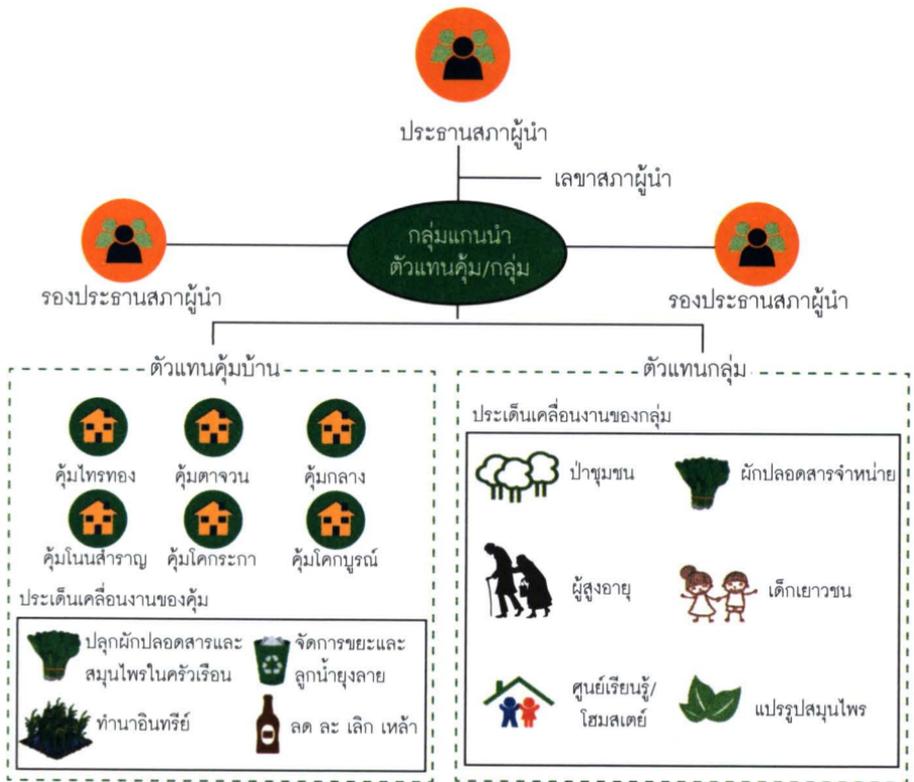
วิธีแรก การเชิญชวนทางตรง โดยทำความเข้าใจและเชิญชวนตรงกับคนที่มิชอบอยู่ในโครงสร้างเดิมอยู่แล้ว เช่น กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ ซึ่งหากบางกลุ่มยังไม่มีประธานหรือผู้นำกลุ่มชัดเจน จะใช้การชวนประชุมกลุ่มนั้นๆ เพื่อคัดเลือกประธาน/รองประธาน เช่น ประชุมประชาคม เพื่อคัดเลือกประธาน/รองประธานคุ้มทั้ง 6 คุ้ม การประชุมผู้สูงอายุในวันที่มีการเข้ามารับเบี้ยผู้สูงอายุ เพื่อตั้งชมรมผู้สูงอายุและคัดเลือกประธาน/รองประธานชมรมฯ เป็นต้น รวมทั้งเปิดรับสมัครผู้ที่สนใจ จิตอาสา คนดี คนเก่ง รวมถึงฝ่ายที่เห็นต่าง โดยเน้นการทำความเข้าใจให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้น และเป้าหมายที่อยากเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงปัจเจกของแต่ละคน (เช่น อยากรลดหนี้) และในเป้าหมายภาพรวมความไม่เอาอยู่ของชุมชน (เช่น ชุมชนสะอาดไม่มีขยะ ชุมชนมีส่วนร่วมกันมากขึ้น)

วิธีที่สอง การเชิญชวนทางอ้อม ในช่วงแรกพบว่าหลายคนที่ได้รับการชวนอาจยังไม่เข้าร่วมเป็นสภาผู้นำชุมชน เนื่องจากไม่เข้าใจการทำงานแบบสภาผู้นำชุมชน เช่น ไม่คิดว่าตัวเองจะทำได้ กลัวที่จะพูดหรือเสนอความคิดเห็น ไม่คิดว่าจะเปลี่ยนแปลงอะไรได้ เป็นต้น แต่เมื่อเริ่มทำงานตั้งสภาผู้นำชุมชนไปได้ระยะหนึ่ง มีการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริงได้ เช่น ลดหนี้ เลิกเหล้า แล้วดีขึ้นได้ สภาผู้นำรุ่นแรกก็เริ่มมีการเชิญชวนคนเข้ามาใหม่ในทางอ้อม โดยการแสดงข้อมูลการเปลี่ยนแปลงให้เห็นเชิงประจักษ์หรือทำให้ดูเป็นตัวอย่างหรือมีจุดร่วมเดียว เช่น ปลุกผักขายเหมือนกัน หรือชวนทางอ้อมโดยการชวนไปดูงานที่หมู่บ้านอื่นเพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดความอยากเปลี่ยนแปลง จำนวนสมาชิกสภาผู้นำชุมชนจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆตามลำดับ สรุปคนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาผู้นำชุมชน ระบุ 3 เหตุผลสำคัญที่เสนอตัวเข้าร่วมทำงาน คือ สภาเป็นพื้นที่แก้ปัญหของชุมชนได้จริง ที่ทุกคนมีสิทธิมีเสียงเสนอความเห็นได้ มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันทำงาน และทำงานแบบเน้นการมีส่วนร่วม

• การวางโครงสร้างและการบริหารจัดการด้วยสภาผู้นำชุมชน

หลังจากที่สภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงประสบความสำเร็จในการดำเนินงานการปลุกผักปลอดสารเคมี และการใช้สัญญาใจครัวเรือนนำอยู่เพื่อส่งเสริมสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชนแล้ว การวางระบบการทำงานของสภาผู้นำนั้นค่อยๆ จัดระบบและเรียนรู้จนกระทั่งบ้านสำโรงได้ร่วมกันระบุโครงสร้างและรูปแบบการทำงาน ในรูปแบบของการร่วมกันบริหารทั้งชุมชน โดยแบ่งบทบาทหน้าที่ดังปรากฏในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โครงสร้างการจัดการสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง

- บทบาทคุ้มและกลุ่ม**
1. เก็บและประมวลข้อมูล
 2. จัดทำแผนการดำเนินงาน
 3. ขับเคลื่อนเชิงประเด็น
 4. ติดตามเสริมพลัง
 5. ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ
 6. เสนอสภาแลกเปลี่ยนเรียนรู้
 7. สื่อสารระดับครัวเรือนทุกครัวเรือน

จากภาพที่ 1 สภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงวางโครงสร้างการบริหารจัดการ ซึ่งผ่านการเสนอและคัดเลือกจากที่ประชุมสภา โดยผู้ใหญ่บ้านพิรวัศ เป็นประธานสภาผู้นำชุมชน และรองประธานสภาผู้นำชุมชนอีก 2 คน และได้คัดเลือกเลขาสภาผู้นำช่วยจัดบันทึกการประชุมสภาและออกจดหมายต่างๆ จำนวน 2 คนเพื่อให้ช่วยกันทำงานหรือสามารถทำงานทดแทนกันได้ ส่วนสมาชิกสำคัญของสภาผู้นำประกอบด้วยตัวแทนสมาชิก 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกเป็นตัวแทนคุ้มบ้าน (ประธานและรองประธาน

คุ่ม) ทั้งหมด 6 คุ่ม ขับเคลื่อนงานตามสัญญาใจครัวเรือนนำอยู่ที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน ของชุมชนที่ทุกครัวเรือนต้องปฏิบัติใน 4 ประเด็นหลักคือ การปลูกผักปลอดสารและ สมุนไพรในครัวเรือน การจัดการขยะและกำจัดลูกน้ำยุงลาย การทำนาอินทรีย์ และ การลดละเลิกเหล้าของครัวเรือน และกลุ่มที่สองเป็นตัวแทนกลุ่มตามประเด็นขับเคลื่อน งานเฉพาะอื่นๆที่ไม่ได้อยู่ในสัญญาใจครัวเรือนนำอยู่ ซึ่งแล้วแต่สมาชิกชุมชนจะสนใจ ร่วมดำเนินงานในกลุ่มใด ปัจจุบันมี 6 ประเด็น คือ การจัดการป่าชุมชน การปลูกผัก ปลอดสารเพื่อจำหน่าย การจัดการปัญหาเด็กและเยาวชน การดูแลผู้สูงอายุ การจัดการ ศูนย์เรียนรู้และโฮมสเตย์ และการแปรรูปสมุนไพร

“บทบาทของตัวแทนคุ่มและกลุ่มตามประเด็นงาน”

- 1) เก็บและประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นงานที่ขับเคลื่อน
- 2) จัดทำแผนการดำเนินงานเพื่อจัดการปัญหา
- 3) ขับเคลื่อนแก้ปัญหาเชิงประเด็น
- 4) ติดตามเสริมพลังกลุ่มเป้าหมาย
- 5) ร่วมคิดร่วมตัดสินใจในการจัดการ
- 6) เสนอข้อมูลความเห็นของคุ่มหรือกลุ่มต่อที่ประชุมสภาผู้นำชุมชนเพื่อ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- 7) สื่อสารเป้าหมาย/แผนการดำเนินการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นสู่ระดับครัวเรือนทุกครัวเรือน เช่น คุ่มนี้มีคนยังเลิกเหล้าไม่ได้อีกกี่คน มีบ้านที่ยังไม่จัดการขยะ อีกกี่บ้าน มีกี่ครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนเป็นปลูกผักปลอดสารได้ตามข้อตกลง เป็นต้น

การทำงานรูปแบบสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงตามโครงสร้างดังกล่าว ในวง ประชุมครั้งที่สองหลังจากประชุมตั้งสภาแล้ว พบว่ามีปัญหาความไม่เป็นระเบียบ เรียบร้อยในการประชุมขับเคลื่อนงาน เช่น ไม่ตรงเวลา สมาชิกดื่มเหล้ามาเข้าประชุม ทำให้คุยกันไม่รู้เรื่อง จึงได้ชวนกันตั้งกติกาของสภาผู้นำชุมชน 4 ข้อ ดังนี้

“กติกาสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง”

- 1) สมาชิกสภาต้องเข้าร่วมประชุมทุกครั้งเวลา 19.00 น.
 - 2) ต้องใส่เสื้อสภาซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของทีมทำงานมาร่วมประชุมและร่วมกิจกรรมทุกครั้ง
 - 3) ต้องไม่ดื่มเหล้าก่อนเข้าประชุม
 - 4) ต้องรับฟังและแสดงความคิดเห็นในห้องประชุม ยกมือก่อนลุกขึ้นพูด ไม่นำเรื่องไปติฉินนินทานอกห้องประชุม
- และภายหลังนอกจากกติกาสภาฯ 4 ข้อแล้วมีแนวปฏิบัติเพิ่มเข้ามาอีก 1 ข้อ คือ สมาชิกสภาผู้นำต้องทำเป็นตัวอย่างในสิ่งที่ตกลงกัน (เรียกว่า 4 กติกาสภา 1 แนวปฏิบัติ)

ในช่วงแรกของการก่อตั้งสภา มีการประชุมบ่อยเดือนละ 1-2 ครั้งเพื่อทำความเข้าใจเป้าหมาย หาแนวทางการทำงาน ประชุมครั้งละไม่ต่ำกว่า 3 ชั่วโมง และในปัจจุบันยังคงมีการประชุมวาระประจำของสภาอย่างสม่ำเสมอทุกเดือน

หลังจากได้มีมติรับรองกติกาสภาผู้นำชุมชนแล้ว ที่ประชุมสภาได้มีการขวนคิดขวนควยวงเป้าหมายร่วมเพื่อให้เห็นปัญหาร่วมกันไม่ใช่ปัญหาของใครคนใดคนหนึ่ง มองเห็นทั้งปัญหาและทางออกร่วมกัน เพื่อเป้าหมายสำคัญที่เป็นโจทย์ในการขวนควยกันในสภาคือ ถ้าอยากให้บ้านสำโรงน่าอยู่ต้องแก้ไขและพัฒนาอะไร สิ่งสำคัญคือการหยิบยกโจทย์ที่โดนใจมาเป็นตัวเดินเรื่อง เช่น หนี้สินจากการปลูกผักใช้สารเคมี ความสกปรกจากขยะ การยกพวกตีกันของคนเมาเหล้า เป็นต้น เพื่อให้เกิดการเลือกประเด็นปัญหาที่ทุกคนเห็นด้วยที่จะหยิบยกมาแก้ไขก่อน-หลังได้อย่างชัดเจน เมื่อได้ประเด็นปัญหาร่วมกันแล้ว ก็จะมีการร่วมวงเป้าหมายเชิงประเด็นที่จะขับเคลื่อน กำหนดตัวชี้วัด พร้อมทั้งทำความเข้าใจและวางแผนปฏิทินการทำงาน กำหนดวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อติดตามประเมินผล เพื่อนำผลการขับเคลื่อน (ที่มีข้อมูลเชิงประจักษ์) มาเข้าวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในที่ประชุมสภาฯ ทำให้เกิดการแก้ไขหรือพัฒนาต่อยอดการทำงานทั้งในประเด็นเดิมและประเด็นปัญหาใหม่

• การพัฒนาทักษะสภาผู้นำชุมชน

การพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานของสภาผู้นำชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากบ้านสำโรงไม่เคยทำงานในรูปแบบสภาผู้นำมาก่อน ในช่วงแรกสมาชิกสภาจึงทำความเข้าใจด้วยตัวเองด้วยการอ่านบทความและดูวิดีโอของชุมชนบ้านหนองกลางดงซึ่งเป็นต้นแบบสภาผู้นำขับเคลื่อนชุมชน โดยสมาชิกสภาและชาวบ้านได้เรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน เป็นการจุดประกายทุกคนในการทำงานรูปแบบสภาผู้นำชุมชน อย่างไรก็ตามเมื่อมีการประชุมในช่วงแรก ๆ เกิดปัญหาที่สมาชิกแต่ละคนพยายามเสนอปัญหาที่ยากแก้ไข เล่าถึงความเดือดร้อน ต่างคนต่างคุยมีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย สุดท้ายการประชุมก็ทำข้อสรุปไม่ได้ แสดงว่ายังไม่เข้าใจการทำงานรูปแบบสภาผู้นำที่ชัดเจน จึงต้องมีการพัฒนาทักษะของสภาผู้นำชุมชนอีกหลายครั้งและหลายรูปแบบ ทั้งการอบรมโดยวิทยากรภายนอกชุมชน การไปศึกษาดูงาน และการเรียนรู้จากการลงมือทำ ดังนี้

เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลและทำแผนได้ ทีมสภาผู้นำชุมชนจึงไปเข้าอบรมบริหารงานสร้างเสริมสุขภาพโดยทีมหน่วยจัดการชุมชนนำอยู่ภาคอีสานเป็นผู้พัฒนาและเป็นพี่เลี้ยงให้ เนื้อหาฝึกอบรมประกอบด้วย การวิเคราะห์ต้นไม่ปัญหา การจัดทำโปรแกรมผลลัพธ์ (LOGIC MODEL) การวิเคราะห์แรงเสริมแรงต้าน และการพัฒนาข้อเสนอโครงการชุมชนนำอยู่ เพื่อให้สามารถเสนอโครงการในปีแรกที่จะพัฒนาสภาผู้นำชุมชนและเน้นแก้ปัญหาสารเคมีในการปลูกผัก จากปัญหาสำคัญในช่วงแรกในการทำงานคือชุมชนยังไม่มีส่วนร่วม แกนนำสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงจึงพากันไปดูงานที่บ้านทรงระ จ.ศรีสะเกษ เพื่อศึกษาเรื่องการรวมกลุ่มทำงานและการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และได้พัฒนาทักษะเพิ่มเติมด้วยการลงมือทำงานผ่านสภาผู้นำชุมชนในการนำไปใช้กับทำแผนชุมชนทุกปี โดยใช้กระบวนการความรู้ที่ได้ฝึกอบรมและศึกษาดูงานมา ลักษณะเด่นของการทำงานสภาชุมชนบ้านสำโรงคือ หลังฝึกอบรมหรือดูงานแล้ว สมาชิกสภาผู้นำและชาวบ้านที่เข้าไปร่วมเรียนรู้จะกลับมาลงมือทดลองทำงาน ออกแบบและทดลองเก็บข้อมูล ติดตามงาน และถอดบทเรียนหลังลงมือทำงานรูปแบบสภาผู้นำชุมชนโดยใช้วงแลกเปลี่ยนกันในที่ประชุมสภาผู้นำชุมชน ทำให้เกิดการขยับมุมมองความเข้าใจการทำงานมากขึ้น จากที่มองเห็นหรือให้ความสำคัญกับเรื่องบาง

เรื่องแบบแยกส่วน มาเป็นการมองเห็นภาพที่เป็นระบบมากขึ้น ทำให้เข้าใจการทำงาน
รูปแบบสภาผู้นำชุมชนชัดเจนขึ้น

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาทักษะสภาผู้นำชุมชนให้เข้าใจประเด็นปัญหาต่างๆ
ที่ชุมชนจะทำการแก้ไข ซึ่งต้องอาศัยการเรียนรู้หลากหลาย ทั้งการศึกษาดูงาน การ
คุยกับที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านนั้นๆ การถอดบทเรียนการเรียนรู้ในกลุ่มตัว
เองหลังทดลองทำ เช่น กรณีปัญหาด้านการทำเกษตรปลอดภัย/เกษตรอินทรีย์ ไป
เรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้าน (พ่อม้วน เสพสุข) ที่ตำบลเมืองแก จังหวัดสุรินทร์ เพื่อให้
สภาผู้นำชุมชนและชาวบ้านที่สนใจอยากเปลี่ยนวิถีปลูกแบบปลอดภัย ได้เห็นตัวอย่าง
ความสำเร็จ เกิดแรงบันดาลใจ และได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้เชิงลึกจนเชื่อมั่นว่าจะ
ทำได้จริง และได้ความรู้จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
ในการทำปุ๋ยหมัก/น้ำหมักและฮอร์โมนชีวภาพทดแทนสารเคมี รวมทั้งการวางแผนปลูก
ผักแบบผสมผสานทั้งปลูกผักอายุสั้น-กลาง-ยาว เพื่อไม่ต้องเสี่ยงกับโรคระบาดและ
ราคาผักตกต่ำในบางฤดูเป็นการกระจายให้มีรายได้จากการขายผักได้ตลอดทั้งปี

สิ่งสำคัญในกระบวนการพัฒนาทักษะเชิงประเด็นปัญหาต่างๆของสภาผู้นำ
ชุมชน คือ การที่สมาชิกสภาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้นได้ลงมือทดลองทำในสิ่งที่ได้ไป
ศึกษาดูงานด้วยตัวเอง และนำมาชวนแลกเปลี่ยนเรียนรู้/ถอดบทเรียนหลังการทำงาน
ร่วมกันในกลุ่มที่ปลูกผักปลอดภัยด้วยตนเอง ว่ามีปัญหาลูกศรใดที่ทำได้หรือทำไม่
ได้ มีข้อมูลผลการทดลองทำเป็นอย่างไร เพื่อร่วมคิดร่วมแก้ปัญหาพร้อมตัดสินใจ รวม
ถึงให้กำลังใจซึ่งกันและกัน เช่น กรณีของกลุ่มปลูกผักปลอดภัย หลังทดลองเปลี่ยน
วิถีปลูกใช้ปุ๋ยอินทรีย์จำนวน 18 รายที่ปลูกผักตัดใบขายจำพวกกระเพรา โหระพา ใบ
แมงลัก มีการประชุมปรึกษาหารือกันขอใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยชีวภาพ เนื่องจากที่ผ่าน
มาปลูกแบบปลอดภัยจะทำให้ผักแตกยอดช้า ผลผลิตลดลง ส่งผลให้รายได้ลดลง
ด้วย และในที่สุดได้ข้อสรุปร่วมกันในสภาผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้ปลูกผักว่าอนุญาตให้
ใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยชีวภาพได้แต่ต้องไม่ใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลง เป็นต้น หลังจาก
ทำและใช้ปุ๋ยเคมีไประยะหนึ่งพบว่า กระบวนการทำปุ๋ยหมักค่อนข้างยุ่งยาก ใช้วัตถุดิบ
และแรงงานค่อนข้างมาก จึงร่วมกันหาทางออกโดยไปหาความรู้วิธีการผลิตปุ๋ย

เบญจคุณมาใช้ในกลุ่มปลูกผักทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี และพัฒนาปุ๋ยเบญจคุณเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนจำหน่าย รวมทั้งสามารถขยายผลสู่การทำนาอินทรีย์

สำหรับการพัฒนาทักษะเชิงประเด็นปัญหาอื่น ๆ ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ สภาผู้นำชุมชนกับสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ จะวิเคราะห์ช่องว่างความรู้ของตัวเองก่อนว่า ต้องเติมทักษะใด แล้วจึงเข้าไปหาที่ฝึกอบรมหรือศึกษาดูงานในเรื่องที่เกี่ยวข้อง แล้วกลับมาทดลองทำ และถอดบทเรียนการลงทำ ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้จากการทำงาน อีกตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การพัฒนาทักษะการพัฒนาชุมชนให้เป็นศูนย์เรียนรู้และโฮมสเตย์ ได้วิเคราะห์ร่วมกันในสภาผู้นำชุมชนว่าสมาชิกหลายคนยังขาดทักษะการพูดในที่สาธารณะและทักษะการเป็นวิทยากร จึงไปฝึกอบรมที่อำเภอภูสิงห์เรื่องการพูดในที่สาธารณะ ทักษะการจับประเด็น และไปดูงานชุมชนที่ทำโฮมสเตย์ที่จังหวัดเชียงใหม่ และเช่นเดิมหลังไปฝึกอบรม/ดูงานแล้วจะกลับมาวางแผนร่วมกัน ลงมือทำ และถอดบทเรียนการทำงานโดยแลกเปลี่ยนข้อมูลกันในสภาฯ

“สรุปการพัฒนาทักษะของสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง”

สมาชิกสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง มีการพัฒนาทักษะที่จำเป็นหลายประการสรุปดังนี้

1. พัฒนาความรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาและการจัดทำแผนงานโครงการ
2. พัฒนาทักษะการสร้างการรวมกลุ่มทำงาน และการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. พัฒนาทักษะการประชุม/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประชุมสภา เน้นให้ทุกคนร่วมคิด นำเสนอความเห็นด้วยข้อมูลและเหตุผล และร่วมตัดสินใจ
4. พัฒนาทักษะการเก็บข้อมูลเพื่อติดตามประเมินผล และถอดบทเรียนการทำงานของสภาฯ
5. พัฒนาทักษะการพูดในที่สาธารณะและทักษะการเป็นวิทยากร
6. พัฒนาทักษะเชิงประเด็น ในประเด็นงานที่บ้านสำโรงขับเคลื่อน (เฉพาะสมาชิกสภาที่อยู่ในกลุ่มนั้น ๆ)

หมายเหตุ : การพัฒนาทักษะเน้นการเข้าอบรมหรือดูงานแล้วนำมาฝึกปฏิบัติ เช่น ปรับใช้ความรู้จากการอบรมมาทำแผนพัฒนาชุมชนทุกปี และสมาชิกสภาฯระบุว่าในหลายทักษะยังต้องพัฒนาต่อ เช่น ทักษะที่ 4-6

“สรุปการพัฒนาทักษะของสมาชิกชุมชนบ้านสำโรง”

เมื่อสมาชิกสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงมีการพัฒนาทักษะหลายประการข้างต้น ในขณะที่เดียวกันสมาชิกชุมชนบ้านสำโรง ก็มีการพัฒนาทักษะที่จำเป็นคู่ขนานกันด้วย อย่างน้อย 2 ประการ คือ

1. พัฒนาทักษะเชิงประเด็น ในประเด็นงานที่ชาวบ้านสนใจ เช่น สนใจเข้าร่วมกลุ่มปลูกผักปลอดสาร ต้องเข้าร่วมอบรมทำปุ๋ยหมัก/สารชีวภาพ ศึกษาดูงานจากต้นแบบที่ทำเกษตรปลอดสารได้จริง และทดลองทำด้วยตัวเอง เป็นต้น

2. พัฒนาทักษะการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนทุกคนสามารถนำเสนอความคิดเห็นของตนเองในเวทีประชุมต่างๆ ได้ทุกระดับ เช่น ระดับกลุ่ม ระดับคุ้ม ระดับประชาคมหมู่บ้าน

หมายเหตุ : การพัฒนาทักษะสมาชิกชุมชนเน้นเหมือนกันคือ การเข้าอบรมหรือดูงานในประเด็นใดแล้วต้องนำความรู้กลับมาฝึกปฏิบัติด้วยตัวเองเพื่อให้เกิดการเรียนรู้

จุดเด่นของการทำงานรูปแบบสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงคือ การสร้างภาวะการนำ (LEADERSHIP) ของสภาผู้นำชุมชน ใน 2 ระดับ

ระดับแรก คือ ประธานสภาผู้นำชุมชนและแกนนำสภารุ่นแรก มีวิถีชีวิตที่ก้าวหน้าหลายเรื่อง ดังนี้

- เน้นการชวนคนเข้าร่วมขับเคลื่อนงาน ด้วยเป้าหมายที่โดนใจ (เป็นเรื่องปัญหาที่เกิดกับตัวเองและชุมชนที่เห็นชัดอยากแก้ไข)
- ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการขับเคลื่อนงานโดยมีวิถีคิดว่า ความรู้ไม่ใช่เพียงแค่เข้าอบรมอย่างเดียว แต่ต้องฝึกจากการลงมือทำ ทำให้สมาชิกสภาสามารถฟัง พูด อ่าน เขียน และคิดอย่างเป็นระบบมากขึ้น
- การสร้างกลไกการทำงานเชื่อมต่อนักสภาผู้นำกับชาวบ้านในชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมทุกระดับ

- การเก็บและใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์มาชวนคิดชวนคุยเพื่อทลายวิถีคิดหรือความเชื่อเดิม ๆ ของสมาชิกสภาฯ และชาวบ้าน เช่น กรณีปัญหาเหล่า หลังจากสมาชิกสภาฯ รุ่นแรกลงมือสำรวจข้อมูลคนดื่มเหล้าในปี 2556 มีคนดื่มเหล้าจำนวน 188 คน ชุมชนมีค่าใช้จ่ายดื่มเหล้า 1.21 ล้านบาทต่อปี (คิดเฉลี่ยคนละ 6,750 บาท/ปี) ซึ่งยังไม่ได้รวมกับค่าเหล้าตามงานบุญ งานประเพณีต่างๆ จากการเก็บข้อมูลนี้เองทำให้สมาชิกสภาคนหนึ่งตัดสินใจเลิกเหล้าในตนเอง
- การเปิดโอกาสและให้เกียรติในทุกความเห็นของทุกคนทั้งที่เห็นด้วยและเห็นต่าง นำไปสู่การถกเถียงกันด้วยเหตุผลและช่วยกันทางออกได้ในที่สุด

ระดับที่สอง คือ สมาชิกสภาผู้นำชุมชนทุกคนมีแนวปฏิบัติสำคัญร่วมกันคือ ผู้นำต้องทำเป็นตัวอย่างในเรื่องที่ตกลงกัน เช่น สมาชิกสภาผู้นำที่ทำเกษตรต้องลดการใช้สารเคมี (ในช่วงแรกสมาชิกสภาฯ 14 คนสมัครเป็นต้นแบบปลูกผักทำให้มีผู้สมัครเพิ่มในเวลาต่อมา) รวมทั้งสมาชิกสภาฯ ต้องลดละเลิกเหล้า ดูแลบ้านให้สะอาด/จัดการขยะในครัวเรือน และทำข้ออื่น ๆ ตามสัญญาใจครัวเรือนนำอยู่ที่ เป็นข้อตกลงร่วมของชาวบ้านในชุมชน

“เทคนิคชวนคนเลิกเหล้าของสภาฯ”

สภาผู้นำมีวิถีคิดที่เข้าใจคนที่ยังเปลี่ยนแปลงไม่ได้หรือคนที่ทำตามกติกาไม่ได้ เช่น ยังเลิกเหล้าไม่ได้ ยังไม่จัดการขยะ/บ้านไม่สะอาด ฯลฯ โดยจะคอยติดตามให้กำลังใจรวมทั้งหาแนวทางใหม่ๆ ช่วยให้คนเหล่านั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงได้จริงๆ ไม่ได้ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ตัวอย่างเชิงประจักษ์หนึ่งคือ สมาชิกสภาผู้นำชื่อลุงจอยอาสาเป็นแกนนำต้นแบบเลิกเหล้าและสามารถเลิกเหล้าได้สำเร็จ จึงไปชักชวนคนหนึ่งที่เดิมเป็นแก๊งค์ดื่มเหล้าด้วยกัน โดยทำให้เห็นว่าลุงจอยเลิกเหล้าได้แล้วดูสดใส มีสุขภาพดี แต่คนที่ถูกชวนก็ยังไม่คิดจะเลิกในตอนแรก ลุงจอยเข้าไปถามไถ่บ่อยๆ ทำให้คนนั้นดื่มเหล้าได้ไม่สะดวก ต้องคอยแอบเวลาดื่มเหล้า และชวนให้มาฟังการประชุมของสภาฯ บ่อยๆ ใช้เวลาเป็นปีกกว่าจะทำให้คนนั้นตัดสินใจเลิกเหล้าได้

• กลไกสำคัญที่เชื่อมต่อการดำเนินงานสภาผู้นำฯกับชุมชนบ้านสำโรง

การขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาให้บ้านสำโรงน่าอยู่ ใช้ 3 กลไกสำคัญที่เชื่อมต่อการทำงานจากสภาผู้นำชุมชน กับชุมชนบ้านสำโรง ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 “3 กลไกหลักในการขับเคลื่อนบ้านสำโรง”

กติกาสภาผู้นำชุมชน
เป็นกติกาในการสร้างวินัยให้
แก่สมาชิกสภาผู้นำชุมชน

- ร่วมประชุมทุกเดือน เวลา 19.00 น.
- ใส่เสื้อสภาผู้นำมาประชุมทุกครั้ง
- ไม่ดื่มและเมาสุรามาประชุม
- รับฟังความคิดเห็นของทุกคน ยกมือก่อนลุกขึ้นพูด และไม่มี การตำหนิตติเตียน

แนวปฏิบัติของแกนนำ : เป็นตัวอย่างในประเด็นที่ขับเคลื่อน

สัญญาใจครัวเรือนน่าอยู่
เป็นกติกาชุมชนขับเคลื่อน
เป้าหมายชุมชนน่าอยู่

- ปลูกผักสวนครัวไว้รับประทานและสมุนไพร อย่างน้อย 10 ชนิด
- จัดสภาพแวดล้อมให้ สะอาด และคัดแยกขยะ ในครัวเรือน
- ทุกครัวเรือนส่งตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมและการประชุมของชุมชน ทุกครั้ง
- ลด ละ เลิกเหล้า
- ไม่มีแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำ ยุงลาย

ข้อตกลงคุ้ม/กลุ่ม
เป็นข้อตกลงเพื่อหนุนเสริม
เป้าหมายชุมชน

- กลุ่มผักปลอดสาร
- กลุ่มครัวเรือนน่าอยู่ จัดการขยะ
- กลุ่มเลิกเหล้า
- กลุ่มจัดการลูกน้ำยุงลาย
- กลุ่มอื่นๆ

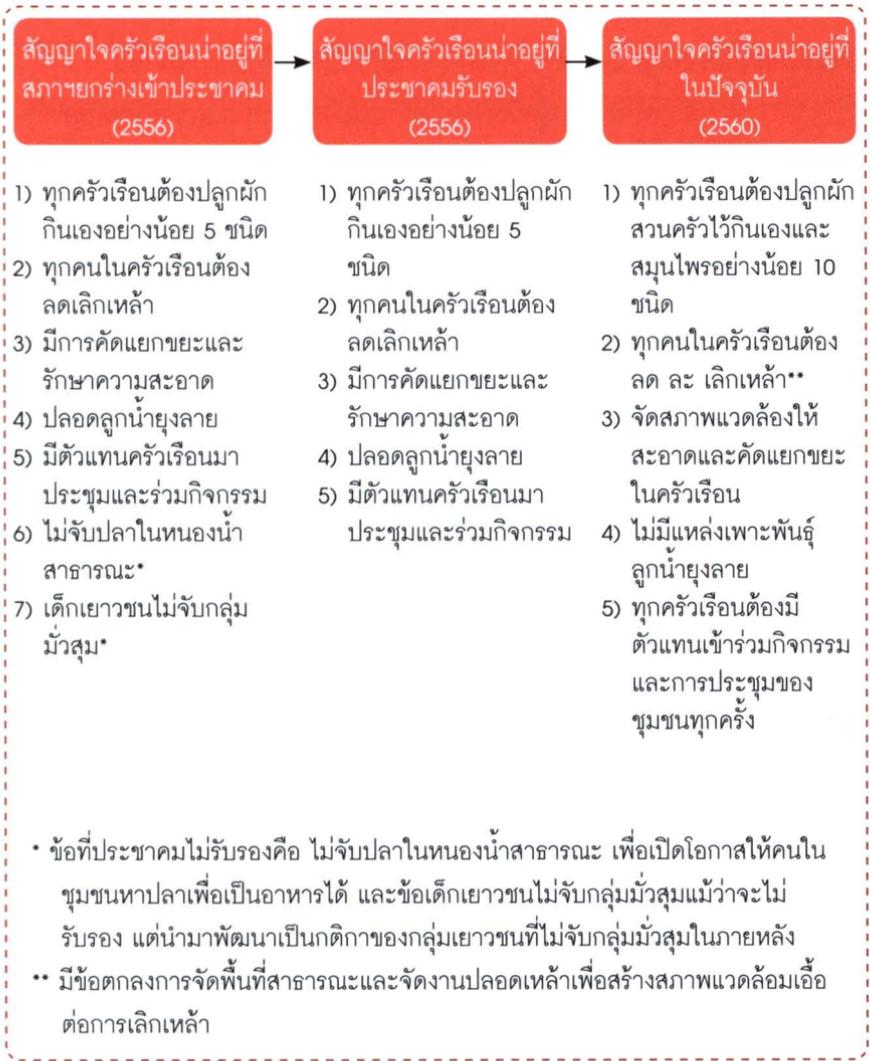

โดยแต่ละกลไกมีข้อตกลงหรือหลักปฏิบัติเฉพาะของแต่ละกลไกซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ทุกคนยอมรับ ดังนี้

1) กลไกสภาผู้นำชุมชน กำหนด 4 กติกา 1 แนวปฏิบัติ เพื่อสร้างวินัยให้แก่สมาชิกสภาผู้นำชุมชน และมีโครงสร้าง บทบาท วิธีการทำงาน ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น โดยสภาทำการเชื่อมต่อกับครัวเรือนและกลุ่มต่างๆในชุมชนด้วยการรณรงค์สัญญาใจ ครัวเรือนนำอยู่ในช่วงแรก 7 ชื่อนำเข้าประชาคมหารือเพื่อเป็นข้อตกลงของทุกคนในหมู่บ้าน หลังประชาคมชาวบ้านรับรองสัญญาใจครัวเรือนนำอยู่เพียง 5 ช้อ และปัจจุบันมีการขยายผลต่อยอดสัญญาใจบางข้อคือการปลูกผักและสมุนไพรในครัวเรือนไว้บริโภคเองอย่างน้อย 10 ชนิด (ภาพที่ 3) นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมต่อกับกลุ่มต่างๆตามประเด็นเพิ่มเติมจากสัญญาใจ ผ่านตัวแทนกลุ่มต่างๆตามโครงสร้าง ด้วยการหนุนเสริมให้เกิดข้อตกลงหรือกติกาของกลุ่มนั้นๆโดยตรง (ดูเพิ่มเติมในกลไกข้อ 3)

2) กลไกสัญญาใจครัวเรือนนำอยู่ เป็นกลไกเชื่อมต่อสภาผู้นำชุมชนกับครัวเรือน โดยมีข้อตกลงที่เป็นมิตรร่วมกันในประชาคมหมู่บ้าน ในการเป็นครัวเรือนนำอยู่จะต้องมีสัญญาใจทั้งหมด 5 ข้อที่ทุกครัวเรือนต้องปฏิบัติ โดยผู้นำแต่ละคุ้มจะเป็นผู้นำทำเป็นตัวอย่าง ติดตามเสริมพลัง และเก็บรวบรวมข้อมูลผลการทำตามกติกามารายงานต่อสภาผู้นำชุมชนทุกเดือน เพื่อให้เห็นผลลัพธ์การทำตามสัญญาใจฯ พร้อมกับปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นเพื่อจะหาทางออกร่วมกัน อีกทั้งยังใช้กุศโลบายการประกวดเพื่อคัดเลือกคุ้มและครัวเรือนเพื่อเป็นแรงจูงใจในการทำตามสัญญาใจครัวเรือนนำอยู่ ทั้งนี้หากครัวเรือนสามารถทำตามสัญญาใจได้จะช่วยลดปัญหาความไม่น่าอยู่ของบ้านสำโรงทั้งในเรื่องการลดรายจ่ายในครัวเรือน (ค่าเหล้า และค่าซื้อผัก) และอาจสร้างรายได้เสริมจากการขายผักและสมุนไพรที่เหลือจากบริโภค รวมทั้งขายขยะที่คัดแยกได้ นอกจากนี้ยังได้ผลลัพธ์ในเชิงสุขภาพคือ การไม่มีโรคไข้เลือดออกในชุมชน และผลลัพธ์เชิงสังคม คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมากขึ้น

ภาพที่ 3 พัฒนาการของสัญญาใจครัวเรือนน่ายู่บ้านสำโรง

3) กลไกข้อตกลงหรือกติกาของกลุ่ม เป็นข้อตกลงเพื่อหนุนเสริมเป้าหมายชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาประเด็นต่างๆ เป็นข้อตกลงที่ยกร่างกันในสภาผู้นำชุมชนที่เป็นตัวแทนของแต่ละกลุ่ม และได้รับการรับรองร่วมกันในสมาชิกของกลุ่ม เช่น

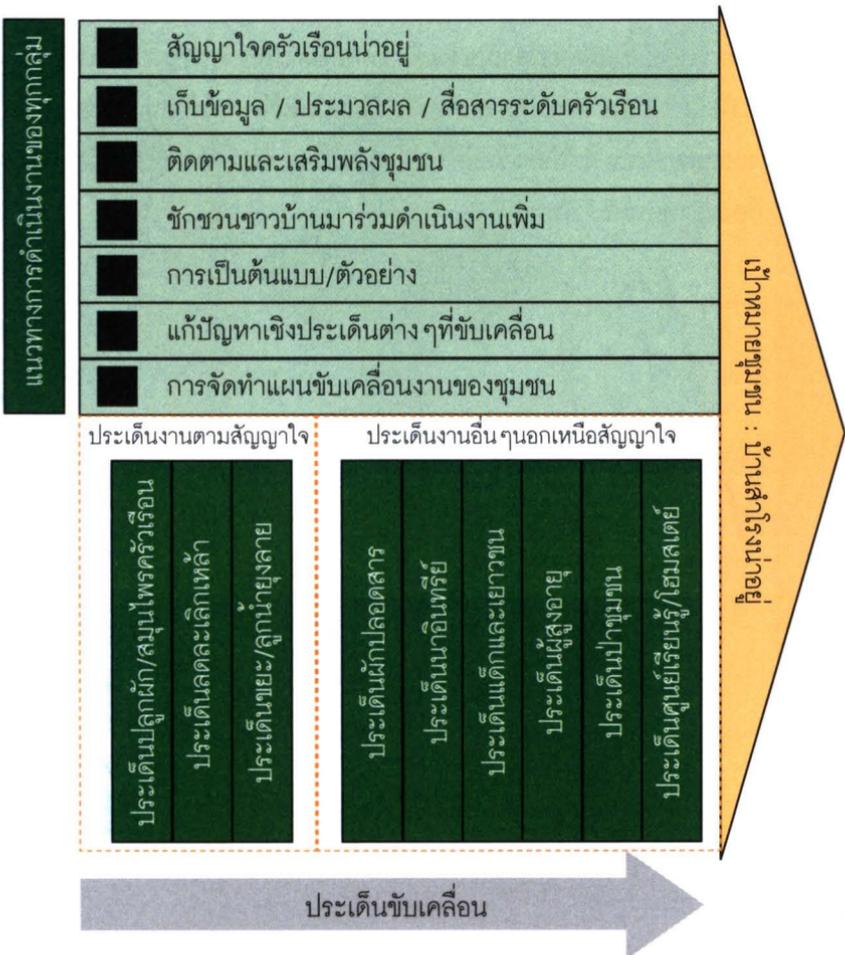
- กติกาของกลุ่มปลูกผักเพื่อขายว่าจะไม่ใช้สารเคมีและร่วมช่วยกันทำปุ๋ยหมักน้ำหมักไว้ใช้
- กติกาของกลุ่มเยาวชน คือ ซ้อมรำตรงต่อเวลา 17.00น. เลิกซ้อม 20.00น. แล้วต้องกลับบ้านทันที รับผิดชอบเก็บเครื่องสำอางหลังซ้อมเสร็จ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รักกันฉันท์พี่น้องมีปัญหาให้คุยกันตรงๆด้วยเหตุผล
- ข้อตกลงของกลุ่มศูนย์เรียนรู้และโฮมสเตย์ มีการกำหนดเงื่อนไขการเข้าศึกษาดูงานในหลักสูตรต่างๆของบ้านสำโรง เช่น หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพสภาผู้นำชุมชน ระบุว่าผู้ใหญ่บ้าน/ผู้นำชุมชนต้องเข้าร่วมกระบวนการและอยู่ครบทั้งกระบวนการ ต้องเข้าพักในพื้นที่บ้านสำโรงเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ห้ามดื่มเหล้า/สูบบุหรี่ในพื้นที่เรียนรู้ เป็นต้น และกำหนดข้อตกลงของจำนวนและรูปแบบของโฮมสเตย์ เช่น เป็นบ้านคนจำนวน 10 หลัง รพ.สต.สำโรง-โคกเพชร โดยมีข้อตกลงเฉพาะสำหรับเจ้าของบ้านโฮมสเตย์ว่า ต้องมีความพร้อมในการจัดอาหารเช้าแก่ผู้เข้าพัก ต้องใช้ผักปลอดสาร/ข้าวอินทรีย์ทำอาหาร ถ้ามีห้องน้ำเดียวจะรับรองได้ไม่เกิน 5 คน ต้องสามารถให้ข้อมูลบ้านสำโรงแก่ผู้เข้าพักได้ และต้องเข้ามาร่วมประชุมทุกครั้งหลังคณะดูงานกลับไปแล้ว เป็นต้น

นอกจากนี้บางกติกาที่ยกร่างจากตัวแทนกลุ่มต่างๆในสภาฯ ยังนำเข้าประชาคมร่วมกับชาวบ้านจนมีมติรับรอง และยอมรับปฏิบัติกันทั้งชุมชน เช่น กติกาการใช้ประโยชน์ในป่าชุมชน 4 ข้อคือ ไม่ตัดไม้ทำลายป่าหรือเผาป่า ไม่ยิงและล่าสัตว์ป่า ไม่ทิ้งขยะในป่า ห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาตัดไม้และคนในชุมชนตัดไม้เพื่อนำไปใช้เองเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ห้ามจำหน่าย

• การกำหนดเป้าหมายร่วมของชุมชนและวิธีการขับเคลื่อนงานด้วยสภาผู้นำชุมชน

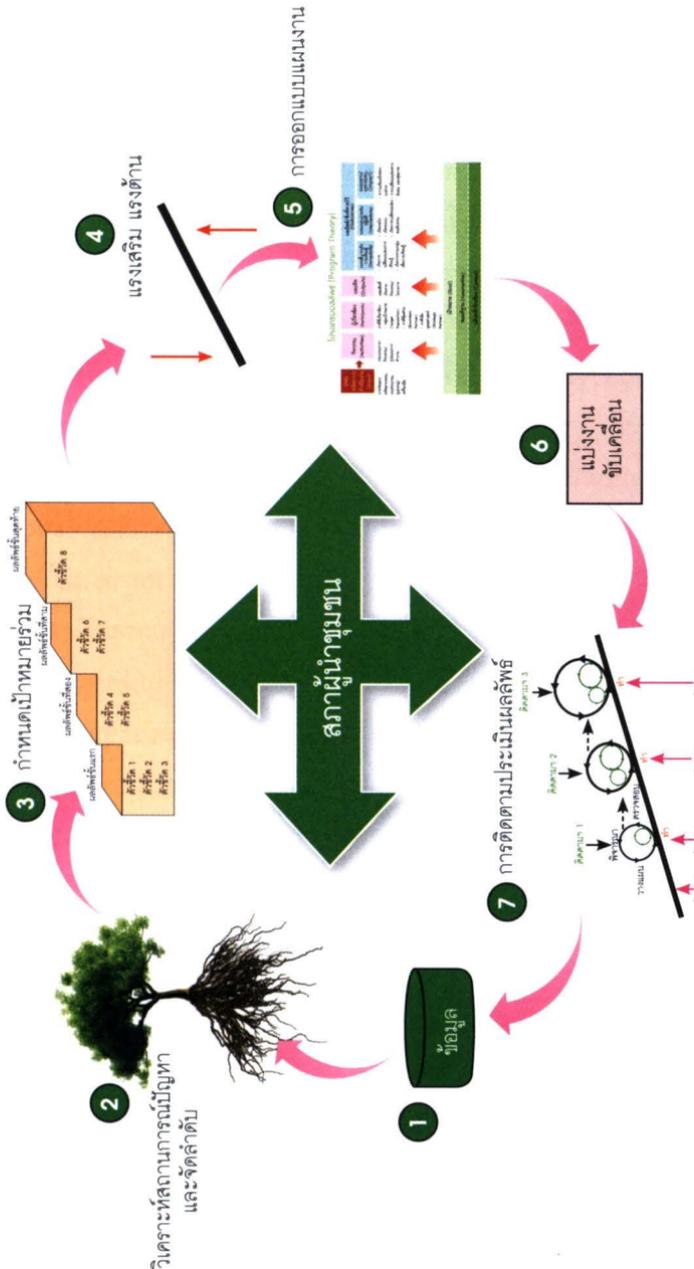
วิธีการขับเคลื่อนงานของสภาผู้นำชุมชน เริ่มจากชวนชาวบ้านกำหนดเป้าหมายร่วมของชุมชน ใช้การประชาคมหมู่บ้านเพื่อกำหนดเป้าหมายที่จะทำการเปลี่ยนแปลงประเด็นปัญหาต่างๆที่ไม่น่าจะอยู่ให้กลายเป็น “บ้านสำโรงน่าอยู่” โดยมีวิธีการขับเคลื่อนต่อเมื่อเห็นเป้าหมายชัดเจน 7 ชั้น ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 เป้าหมายร่วมของชุมชน และวิธีการขับเคลื่อนงานสู่เป้าหมายร่วม

การดำเนินงานของบ้านสำโรง ทำเป็นวงจร ตั้งแต่การเก็บข้อมูลวิเคราะห์สถานการณ์ด้วยเครื่องมือต้นไม้ปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา กำหนดเป้าหมายร่วมของการเปลี่ยนแปลงตามบันไดผลลัพธ์ วิเคราะห์แรงเสริมแรงต้านที่จะทำโครงการว่าควรจะทำกิจกรรมอะไรที่จะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว ออกแบบเป็นแผนงาน แบ่งงานกันไปลงมือขับเคลื่อนตามแผน แล้วติดตามประเมิน เมื่อประเมินผลแล้วก็นำมาแลกเปลี่ยนคุยกันใน 4 วงประชุม (ประชุมระดับสภาผู้นำชุมชน ระดับประชาคมระดับคุ้ม และระดับกลุ่มตามประเด็นเฉพาะ) พอได้ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงสมาชิกสภาฯก็มาคุยวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหากันใหม่อีก จากวงจรการดำเนินงานของบ้านสำโรงดังกล่าว พบว่าใช้หลักการดำเนินงานที่สอดคล้องกับหลักการประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา 5 ข้อ กล่าวคือ คุยเรื่องผลลัพธ์เป็นหลัก ทำให้เป็นการเรียนรู้ ทำหลายครั้งและหลายรอบ ทำให้น่าเชื่อถือด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ และเน้นการมีส่วนร่วมจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 วงจรการดำเนินงานของสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงที่สอดคล้องกับหลักการประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา

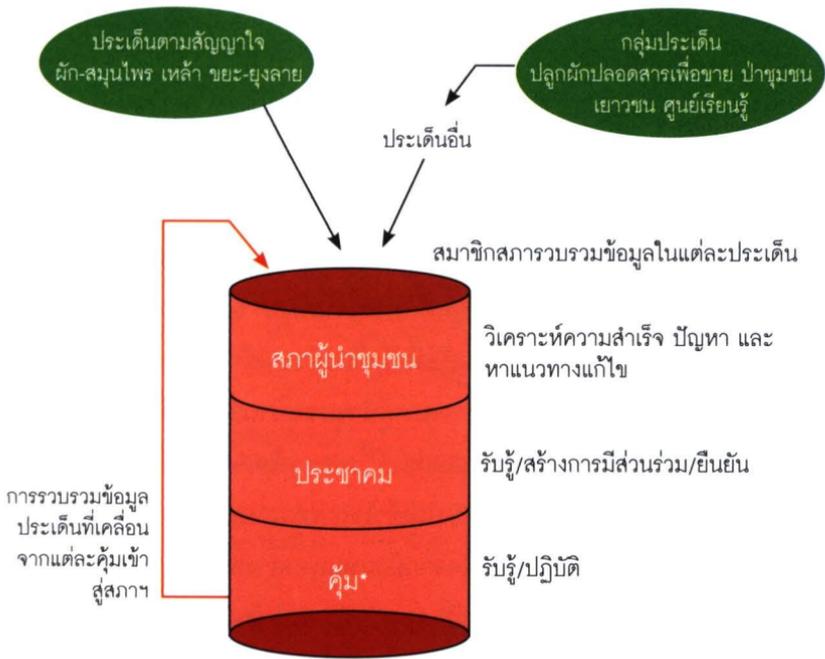
- คุยผลลัพธ์เป็นหลัก
- ทำให้น่าเชื่อถือ
- ทำหลายครั้งและหลายรอบ
- มีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้อง

• การจัดการข้อมูล

สิ่งที่น่าเรียนรู้เพิ่มเติมจากการทำงานของบ้านสำโรงคือ การขับเคลื่อนการทำงานด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อทำให้เกิดการยอมรับและมีส่วนร่วม ใช้หลักการไหลเวียนของข้อมูลที่ทำให้คนทุกระดับตั้งแต่สภาผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม/ผู้นำคุ้ม และครัวเรือนทุกครัวเรือนได้รับรู้ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริง รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น โดยต้นกำเนิดของข้อมูลคือ ตัวครัวเรือน โดยผู้นำคุ้มจะเก็บข้อมูลครัวเรือนที่อยู่ในคุ้ม ข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับประเด็นตามสัญญาใจครัวเรือนนำอยู่จะส่งเข้าสู่สภาผู้นำชุมชน สำหรับข้อมูลอีกทางหนึ่งคือข้อมูลที่ได้จากตัวแทนกลุ่มตามประเด็นอื่นๆ เช่น จากกลุ่มปลูกผักปลอดสารเพื่อขาย กลุ่มเยาวชน ฯลฯ จะนำเข้าสู่สภาผู้นำชุมชนเช่นกัน สมาชิกสภาผู้นำชุมชนจะนำข้อมูลมารวบรวมกันวิเคราะห์ความสำเร็จ ปัญหาและหาแนวทางแก้ไข และส่งต่อข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วเข้าสู่ประชาคมหมู่บ้านเพื่อยืนยันผลและให้ประชาคมได้มีส่วนร่วมช่วยหาทางแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญคือการสื่อสารสู่ระดับครัวเรือนให้ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงหรือยังไม่เปลี่ยนแปลงของตัวเอง ซึ่งจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนการปฏิบัติของครัวเรือน โดยการสื่อสารสู่ระดับครัวเรือนจะใช้วิธีการที่หลากหลาย อาทิ การประชุมภายในคุ้ม การเข้าไปคุยโดยตรงกับครัวเรือนเป้าหมายที่อาจไม่ได้เข้าร่วมประชุมหรือยังไม่สามารถปฏิบัติตามข้อตกลงได้ และการสื่อสารผ่านหอกระจายข่าว เป็นต้น ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 การจัดการข้อมูลและการไหลเวียนของข้อมูลในชุมชน

- * การสื่อสารในคุ้ม (เน้นการสื่อสารไปที่ระดับครัวเรือน) โดยหลากหลายวิธี เช่น
- ประชุมคุ้ม
 - คอยตรงกับครัวเรือนเป้าหมาย
 - สื่อสารผ่านหอกระจายเสียง

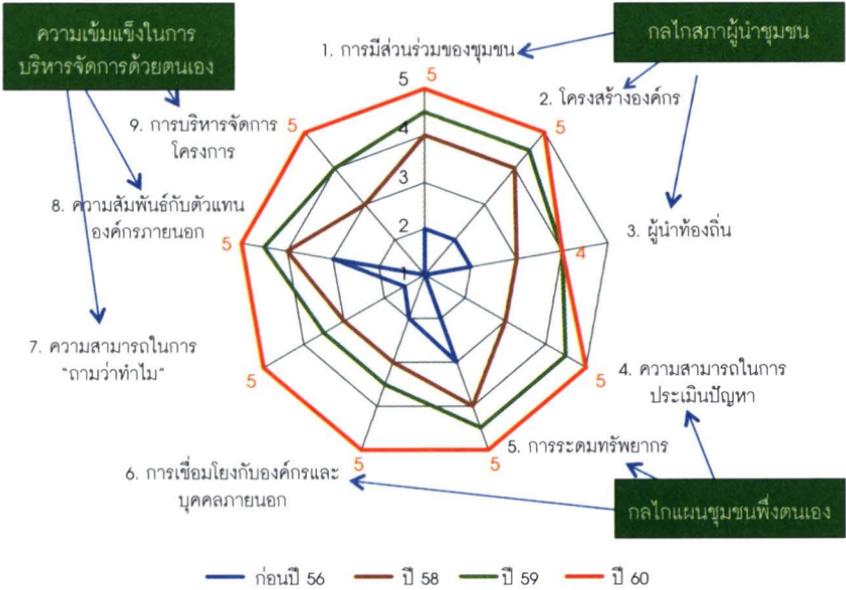
ความเข้มแข็งของสภาผู้นำชุมชนและโอกาสความยั่งยืนในการ ทำงานของสภาผู้นำบ้านสำโรง

การขับเคลื่อนงานด้วยรูปแบบสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง นั้นทำให้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นสภาผู้นำชุมชน ผู้นำระดับต่างๆ (คุ้ม/กลุ่มต่างๆ) ไปจนถึงระดับครัวเรือนได้เข้ามาร่วมมือกันกำลังกันทำงาน ตั้งแต่ร่วมเก็บข้อมูล ร่วมคิดวิเคราะห์และออกแบบงานอาสาเป็นต้นแบบ ขวนขยายผลไปยังคนอื่นๆ ที่ยังมีปัญหา ไปจนถึงร่วมติดตามสัมผัสผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงด้วยตัวเอง นำไปสู่การพัฒนาชุมชนบ้านสำโรงให้สามารถแก้ปัญหาจนเกิดผลลัพธ์ความสำเร็จเชิงประเด็นที่ชัดเจนตลอด 5 ปีที่ผ่านมาดังได้กล่าวแล้วในหัวข้อ “5 ปีที่ผ่านมากับความสำเร็จที่เกิดขึ้นแล้วของบ้านสำโรง”

เมื่อลองทบทวนความเข้มแข็งของสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง ด้วยการประเมินตัวเองในกลุ่มแกนนำสภาผู้นำชุมชนตั้งแต่ก่อนปี 2556 หรือก่อนปีที่บ้านสำโรงจะเข้าร่วมโครงการชุมชนน่าอยู่ ที่บ้านสำโรงยังไม่เข้าใจการทำงานแบบ “สภาผู้นำชุมชน” มากนัก เพียงแต่สนใจ ได้แรงบันดาลใจจากบ้านหนองกลางดง และอยากลองทำ มีการประเมินสรุปความเข้มแข็งเกือบทุกปี² จนผ่านมา 5 ปี บ้านสำโรงสามารถทำงานในรูปแบบสภาผู้นำชุมชนได้อย่างเข้มแข็งมากขึ้น ทั้งนี้มีการประเมินความเข้มแข็งของสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงไว้ 3 ด้าน คือ กลไกสภาผู้นำชุมชน กลไกแผนชุมชนพึ่งตนเอง และความเข้มแข็งในการบริหารจัดการด้วยตนเอง มีองค์ประกอบรวม 9 มิติ มีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้นทุกปี ดังภาพที่ 7

² สภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงใช้การตั้งวงแลกเปลี่ยนกันเป็นวาระประจำในการประชุมสภาผู้นำทุกเดือน เพื่อหาจุดอ่อนที่ยังต้องพัฒนา ด้วยการตั้งคำถามต่างๆ อิงตามกรอบของ 9 มิติของความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวคิดการเสริมพลังชุมชน (LAVERACK, 2007) แปลโดย รศ.นพ.อำนาจ ศรีรัตนบัลล์ เช่น เกิดการมีส่วนร่วมกันหรือยัง ทีมสภาเราเองมีปัญหาลุप्तรรคอะไร โครงสร้างตอนนี้เป็นปัญหาอะไรหรือไม่ เป็นต้น และในแต่ละปีประธานสภาผู้นำชุมชนจะชวนสรุปคะแนนตามกรอบของ 9 มิติ เพื่อให้เห็นภาพรวมและสามารถเห็นพัฒนาการความเข้มแข็งเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมาได้ แต่สภาให้ความสำคัญกับการมองช่องว่างที่ยังต้องปรับปรุงมากกว่าค่าคะแนนที่ได้

ภาพที่ 7 ความเข้มแข็งของสภาผู้นำชุมชน 9 มิติ

จากภาพที่ 7 จากการประเมินตนเองของสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง พบว่าจากจุดเริ่มต้น (ก่อนปี 2556) ที่มีความเข้มแข็งน้อยในทุกๆ ด้าน โดยมีเพียง 2 มิติที่มีความเข้มแข็งระดับ 3 คือ พอดีจะมีทุนเดิมเรื่องการระดมทรัพยากรร่วมกันเพื่อทำกิจกรรมของหมู่บ้าน หรือการปรับปรุงศาลา ได้เงินมาจากการทำผ้าป่าบ้าง บริจาคบ้าง แต่มิติการระดมทรัพยากรยังขาดการมีส่วนร่วมในการใช้ ส่วนมิติความสัมพันธ์กับตัวแทนองค์กรภายนอก เป็นข้อที่ถกเถียงกันมากพอสมควรเพราะโดยส่วนมากองค์กรภายนอกเป็นผู้มาทำให้หรือพาทำ แต่มีบางอย่าง ที่ร่วมกันตัดสินใจวางบทบาทกันอยู่บ้าง

จากการประเมินความเข้มแข็งครั้งที่ 1 สภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงชวนกันตั้งคำถามว่า ถ้าจะพัฒนาเสริมความเข้มแข็งระบบคุ้มจะทำให้การมีส่วนร่วมและโครงสร้างองค์กรเข้มแข็งขึ้นหรือไม่ จึงมีการวางแผนการประชุมคุ้ม และกระจายทรัพยากร เช่น เต้นท์ เก้าอี้ และงบประมาณกองทุนกลางของหมู่บ้าน ให้ทุกคุ้มวางแผน

และบริหารจัดการร่วมกัน และระบบคัมยังช่วยพัฒนาความเป็นผู้นำ การคิดอย่างมี
วิจรรณญาณด้วยตนเอง และนำไปสู่การมีส่วนร่วม การประเมินปัญหาได้ดีขึ้น มี
แนวทางในการระดมทรัพยากร และยังได้การเชื่อมโยงกับองค์กรและบุคคลภายนอก
ได้มากขึ้นด้วย

เมื่อสภาผู้นำชุมชนดำเนินการผ่านไป 2 ปีกลับมาทบทวนความเข้มแข็งกันใหม่
ในปี 2558 พบว่าหลังจากพัฒนากลไกการทำงานระบบคัม และมีผู้นำคัมมาอยู่ใน
โครงสร้างสภาผู้นำชุมชนร่วมกับผู้นำในกลุ่มประเด็นต่างๆแล้ว ทำให้โครงสร้างการ
ทำงานของสภาผู้นำและหมู่บ้านดีขึ้น มีการเชื่อมโยงกันมากขึ้นทั้งในคัมเอง ระหว่าง
คัมกับหมู่บ้าน และกลุ่มต่างๆที่มีในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ทำให้เกิดการมี
ส่วนร่วมกันมากขึ้นทั้งชุมชน ผู้นำในทุกระดับทั้งผู้นำคัม ผู้นำกลุ่มประเด็น และผู้นำ
สภามีทักษะมากขึ้น ทำงานเก่งขึ้นทั้งการทำงานในการแก้ไขปัญหาของชุมชน แต่ยังมี
ทักษะบางประการที่ยังต้องพัฒนาต่อ เช่น การพัฒนาทักษะการเป็นวิทยากรและการ
ทำศูนย์เรียนรู้ และการพัฒนาให้สภาผู้นำชุมชนทุก ๆคนรู้จักถามว่าทำไมเพื่อพิจารณา
เหตุผลที่อยู่เบื้องหลังและสามารถแย้งคำตอบกันได้เอง อย่างไรก็ตามในภาพรวมสภา
ผู้นำชุมชนมีความสามารถในการประเมินปัญหามากขึ้น เพราะมีโอกาสได้แสดงความ
คิดเห็นและนำสิ่งที่ทำรวมทั้งผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาคืนข้อมูลและคุยกัน
เพื่อวางแผนการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาหมู่บ้านต่อไป นอกจากนี้มีข้อเสนอให้เชื่อมโยง
ทำแผนร่วมกับหน่วยงานภายนอกที่ช่วยเพิ่มทักษะการเป็นศูนย์เรียนรู้ให้มากขึ้น และ
เชื่อมโยงแผนพัฒนาคัมควบคู่ไปกับแผนพัฒนาหมู่บ้าน

ในการประเมินความเข้มแข็งของสภาผู้นำชุมชนล่าสุดในปี 2560 สภาผู้นำ
ชุมชนประเมินตนเองว่ามีความเข้มแข็งในระดับมากที่สุดเกือบทุกมิติ อย่างไรก็ตามมี
ความเห็นร่วมว่าแม้ว่าจะได้คะแนนสูง แต่สภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงก็ยังคงต้องมีการ
พัฒนาให้ความเข้มแข็งคงอยู่และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยการพัฒนาในแต่ละด้านมี
ดังนี้

ด้านกลไกสภาผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน (PARTICIPATION) บ้านสำโรงมีลักษณะที่สมาชิกสนใจเข้าร่วมประชุมและร่วมทำกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น (จากอดีตที่ชาวบ้านมองว่าเป็นหน้าที่ที่ผู้นำต้องคิดและทำกิจกรรมเหล่านั้นเอง โดยที่ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วม) โดยเปิดโอกาสและผลักดันให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมในลักษณะที่มีส่วนร่วมคิด เสนอปัญหาหรือเรื่องที่ยากทำ ร่วมตัดสินใจในการดำเนินงาน และมีการเสนอปัญหาใหม่ๆ ที่เป็นการต่อยอดการพัฒนาหมู่บ้าน ถึงแม้ว่าการมีส่วนร่วมจะมากขึ้น ในแต่ละกลุ่ม/คุ้มยังมีระดับความร่วมมือไม่เท่ากัน จึงทำให้สภาผู้นำชุมชนต้องวิเคราะห์และวางแผนจัดการช่องว่างเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น การร่วมคิดและวางแผนพัฒนาประเด็นผู้สูงอายุ และคุ้มบางคุ้ม ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะของสภาผู้นำชุมชนเอง

การมีส่วนร่วมกันอย่างกว้างขวางมากขึ้นในชุมชนบ้านสำโรง เกิดจากการเสริมพลังผ่านภาวะการนำ (LEADERSHIP) ของสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรง ที่มีการสร้างให้เกิดผู้นำในทุกระดับ โดยเฉพาะการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมทุกครัวเรือนผ่านผู้นำระดับคุ้ม โดยมีสัญญาณใจครัวเรือนนำอยู่เป็นกลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมระดับครัวเรือน (ซึ่งยังต้องทบทวนและพัฒนาสัญญาณใจครัวเรือนนำอยู่ทุกปี) และทำให้เกิดผู้นำระดับกลุ่มตามประเด็นต่าง ๆ ทั้งนี้ภาวะผู้นำของบ้านสำโรงเป็นการนำที่เสริมพลังด้วยประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกคน โดยทำให้สามารถแก้ไขความขัดแย้งที่เคยมีในชุมชน อีกทั้งสามารถเชื่อมโยงกับผู้นำกลุ่มอื่นๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนงาน อย่างไรก็ตามยังมีทักษะของผู้นำบางประการที่สภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงยังคิดว่าต้องพัฒนา คือ ทักษะการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อวางแผนออกแบบงานเชิงผลลัพธ์ของกลุ่ม ทักษะการบันทึก การฟังและการถ่ายทอดสื่อสาร รวมทั้งการเสนอตัวหรือการอาสาเข้ามาช่วยทำงาน ปัจจุบันสมาชิกอาสาเข้ามาช่วยงานยังไม่เต็ม 100% แสดงว่ายังมีช่องว่างการเป็นหุ้นส่วนทำงานด้วยกันยังไม่สมบูรณ์

ในด้านโครงสร้างองค์กร (ORGANIZATION) พบว่าการทำงานของสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงมีลักษณะโครงสร้างองค์กรเป็นแบบช่วยเหลือเสริมพลัง และเปิดโอกาสให้สมาชิกบ้านเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกสภาผู้นำชุมชนเพิ่มขึ้นได้ตลอดเวลาตามความสมัครใจ (ภายใต้กติกาสภาผู้นำชุมชนที่ตกลงกัน) ไม่ใช่การแต่งตั้งจากผู้ที่มีตำแหน่งที่เป็นทางการ เพื่อให้เป็นช่องทางที่ชาวบ้านอาสาหรือเต็มใจเข้ามาร่วมกันดำเนินงานในเรื่องต่างๆตามความสนใจ ซึ่งการประเมินตัวเองพบว่าสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงมีโครงสร้างองค์กรที่เข้มแข็ง มีสมาชิกอาสาเข้ามาเป็นสภาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ คนที่เข้ามามีความเข้าใจในหน้าที่บทบาทของตัวเอง ไม่ยึดติดกับตำแหน่งแต่จะยึดกับบทบาทหน้าที่ที่ต้องทำมากกว่า สภาชุมชนบ้านสำโรงจึงต้องมีการทบทวนปรับโครงสร้างการทำงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้คนดีที่เหมาะสมกับการทำงานในแต่ละระยะให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น

“กรณีตัวอย่างความเข้มแข็งของกลไกสภาผู้นำชุมชน ตัวแทนกลุ่มเยาวชนเข้าร่วมฟังการประชุมคุ้ม และประชุมประชาคมหมู่บ้าน ในช่วงแรกๆเป็นเพียงผู้ฟังปัญหาต่างๆของเยาวชน ไม่ว่าจะเป็น เด็กแว้นท์ ท้องไม่พร้อม ฯลฯ ที่ผู้ใหญ่แลกเปลี่ยนกันในเวทีประชุม จนมาระยะหนึ่งตัวแทนเยาวชนยกมือขอออกเสียงเสนอตัวเข้ามาช่วยแก้ปัญหาเยาวชน โดยอยากเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยแก้ปัญหาเยาวชนซึ่งในเวทีประชาคมไม่คัดค้านโดยให้ความเห็นส่งเสริมเยาวชนคนดังกล่าวว่าน่าจะเข้ามาช่วยลดปัญหาเยาวชนที่เกิดในชุมชนได้ และให้การสนับสนุนในการแก้ไขปัญหายังต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นเรื่องการสอนทักษะการเก็บข้อมูลประเมินปัญหา การทำแผน การติดตามผลและการหาแนวทางแก้ไข รวมไปถึงการบริหารจัดการกลุ่ม และการจัดสรรทรัพยากรที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนงาน โดยได้กำหนดค่าตอบแทนจากการร่ำแสดงให้คณะที่เข้ามาดูงานบ้านสำโรง และได้เงินลงทุนตั้งต้น 6,000 บาท(จากเงินกองทุนหมู่บ้าน) เพื่อทดลองให้เยาวชนลงทุนทำผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรยี่ห้อขึ้นรองขายแก่คณะดูงาน โดยตัวแทนเยาวชนดังกล่าวก็เข้ามาเป็นหนึ่งในสมาชิกสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงมีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาในประเด็นเยาวชน”

ด้านกลไกแผนชุมชนพึ่งตนเอง สภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงมีความโดดเด่นในการประเมินปัญหา (PROBLEM ASSESSMENT) สามารถวิเคราะห์โดยใช้ความรู้ที่สภามีพัฒนา คือ การวิเคราะห์ต้นไม้ปัญหาและการใช้ข้อมูลเพื่อประเมินปัญหา วิเคราะห์แรงเสริมแรงต้านเพื่อออกแบบกิจกรรมที่ควรทำ การลงมือทำจริงและมีติดตามประเมินนำผลการเปลี่ยนแปลง/ปัญหาที่เกิดขึ้นมาสะท้อนผลร่วมกันทั้งในวงประชุมสภาประชุมคุ้ม และประชุมประชาคม เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้ร่วมกันประเมินและเห็นบทเรียนจากการลงมือทำ จนสามารถนำมาจัดทำเป็นแผนพัฒนาหมู่บ้านสำโรง ปี 2561-2564 ที่ผ่านการรับรองจากประชาคมหมู่บ้าน โดยแผนมีลักษณะเด่นในการเขียนตารางวิเคราะห์ปัญหาอันประกอบด้วย สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางแก้ไขในแต่ละประเด็นปัญหา อันนำมาสู่การวางยุทธศาสตร์ของการพัฒนาหมู่บ้านไว้ 8 ด้าน ที่เกี่ยวข้องกับทั้งการพัฒนาการบริหารจัดการชุมชนด้วยกลไกสภาผู้นำชุมชน การจัดการแก้ไขปัญหาในประเด็นต่างๆ การสร้างและพัฒนาทุนทั้งสิ่งแวดล้อม ประเพณีวัฒนธรรมชุมชน ด้านการสร้างเสริมสุขภาพ การดำเนินตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และการยกระดับการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสภาผู้นำชุมชนสามารถประเมินปัญหาและนำมาใช้เตรียมแผนการเสริมพลังคน ยกกระดับทุน และเตรียมการจัดการต่อประเด็นปัญหาต่างๆ ไว้อย่างรอบด้าน

อีกทั้งสภาผู้นำบ้านสำโรงยังเชื่อมโยงกับการระดมทรัพยากร (RESOURCE MOBILIZATION) มาสนับสนุนการทำงานตามความจำเป็น นอกเหนือจากการขอรับทุนสนับสนุนจากโครงการชุมชนน่าอยู่ สสส. ในช่วงเริ่มต้น 2 ปีแรกแล้ว ยังมีกรรวบรวมทรัพยากรทั้งทุนมนุษย์ (ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ) ทุนสังคม (ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และกลุ่มองค์กรทางสังคมที่มีการก่อตั้งในปีต่างๆ โดยล่าสุดในปี 2560 เกิดกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนชีววิถี ที่การผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชนภายใต้แบรนด์ “ชั้นรอง”) รวมทั้งทุนทางกายภาพ (ศาลากลาง วัด โรงเรียน รพ.สต. ศูนย์เรียนรู้และฐานเรียนรู้ 12 จุด) และทุนทางธรรมชาติ

(ป่าชุมชน 500 ไร่ สระน้ำ) รวมทั้งมีแผนการใช้งบประมาณพร้อมกำหนดที่มาของงบประมาณ โดยมีวิธีคิดเป็น 3 ลักษณะ คือ ชุมชนทำตัวเอง (เช่น พัฒนาและจัดทำระบบฐานข้อมูลชุมชน ใช้งบของหมู่บ้าน การจัดทำเสียงตามสายเพื่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ทั่วถึง) ทำร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (เช่น การรับรองกลุ่มวิสาหกิจเกษตรปลอดสารเคมีและรับรองมาตรฐานนาอินทรีย์ และอบต.หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้ (เช่น การปรับปรุงศาลาศูนย์เรียนรู้ชุมชน) การระดมทรัพยากรมาใช้ทั้งภายในและภายนอกจึงมีความชัดเจนและมีความเป็นไปได้ที่จะดำเนินการพัฒนาได้ตามแผน ข้อสังเกตสำคัญจากการประเมินตัวเองในด้านนี้ของสภาผู้นำชุมชนพบว่า มีวิธีคิดการระดมทรัพยากรที่ต่างไปจากวิธีคิดของชุมชนโดยทั่วไป กล่าวคือมองว่าหากพึ่งการใช้ทรัพยากรภายนอกมากเกินไปอาจทำให้มุ่งไปทำงานเพื่อตอบสนองแหล่งทรัพยากรภายนอก และอาจทำให้การทำงานหลุดหรือเบี่ยงไปจากการทำงานเพื่อตอบวิสัยทัศน์ที่ชุมชนอยากเห็นได้ นอกจากนี้บ้านสำโรงเป็นหมู่บ้านที่มีมิตรร่วมกันไม่ให้ความสำคัญกับการเพิ่มทุนของเงินกองทุนหมู่บ้านมาปล่อยกู้ให้กับชาวบ้าน เนื่องจากมองว่าจะทำให้ผิดไปจากเป้าร่วมในการลดหนี้ของชาวบ้าน จึงเน้นไปที่ความพยายามจัดสรรทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ด้วยตัวเองมากกว่า

แม้ว่าสภาผู้นำบ้านสำโรงจะมีวิธีคิดในการพัฒนาด้วยตัวเองเป็นหลัก พึ่งพาองค์กรภายนอกเฉพาะที่จำเป็น แต่ไม่ละเลยที่จะสร้างการเชื่อมโยงภายนอก (LINKS TO OTHER ORGANIZATIONS AND PEOPLE) เพื่อหาพันธมิตร เน้นร่วมกับองค์กรภายนอกเพื่อประโยชน์ในการสนับสนุนงานตามแผนชุมชนที่ได้วางไว้ อาทิ มีการเชื่อมโยงทำแผนร่วมกับ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และ กศน. เพื่อพัฒนาบ้านสำโรงให้เป็นหมู่บ้านศูนย์เรียนรู้ อันเป็นไปตามยุทธศาสตร์การยกระดับการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนที่กำหนดไว้ และในบางประเด็นปัญหาใหม่ที่สภาผู้นำชุมชนยังขาดทักษะในการพัฒนาอาจจำเป็นต้องเชื่อมโยงหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยสนับสนุนการแก้ไข เช่น ปัญหาเรื่องเยาวชนในด้านต่างๆ หรือ ปัญหาผู้สูงอายุไม่ออกมาสู่สังคม เป็นต้น

“กรณีตัวอย่างการประเมินความสามารถในการประเมินปัญหา แรกๆ เมื่อเริ่มทำสภาผู้นำชุมชน พบว่าสมาชิกสภาบางคนท้อใจเพราะชาวบ้านไม่ร่วมมือที่จะทำ จึงชวนกันมาวิเคราะห์ให้เห็นปัญหาร่วมกัน โดยใช้ “ข้อมูล” มาคุยด้วย พบว่าปัญหาอยู่ที่ตั้งเป้าหมายสูงเกินไปที่จะทำนาอินทรีย์ทั้งหมู่บ้าน โดยนาอินทรีย์จะต้องไปขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นไปไม่ได้เพราะบ้านสำโรงเป็นพื้นที่ที่มีน้ำหลากทุกปี และชุมชนไม่จำเป็นต้องปลูกข้าวอินทรีย์ขาย เพราะส่วนใหญ่มีที่นากันเพียงคนละ 5-6 ไร่เท่านั้น มีเพียง 14 รายที่ปลูกข้าวขาย ดังนั้นจึงนำข้อมูลนี้ไปคุยกันในสภาเพื่อทบทวนประเมินสถานการณ์หลังลงมือทำกันเป็นระยะ พบว่าในที่สุดลงตัวกันที่ว่าเป้าหมายการเป็นอินทรีย์ยังคงอยู่ แต่ต้องตัดทอนเป้าหมายที่ละช่วง โดยช่วงแรกมุ่งเป้าแค่ลดการใช้สารเคมีหรือปลอดสารเคมีก่อน เพื่อให้ทำได้สำเร็จและสร้างการยอมรับและการมีส่วนร่วมของชุมชนให้ได้ก่อน และมีกำลังใจก้าวต่อไปเป็นเกษตรอินทรีย์ต่อไป ซึ่งปัจจุบันในปี 2560 มีครัวเรือนที่ทำนาอินทรีย์ถึง 113 ครัวเรือน พื้นที่ 684 ไร่ ผ่านการรับรองนาอินทรีย์จากกรมการข้าว 24 ราย โดยบรรจุแนวทางการพัฒนาอยู่ในแผนพัฒนาหมู่บ้านปี 2561-2564 ในการส่งเสริมและขยายกลุ่มนาข้าวอินทรีย์ โดยระดมทรัพยากรภายในชุมชนเพื่อทำให้เกิดการประจุมกลุ่มปลูกผัก/นาข้าวอินทรีย์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเอง ระดมทรัพยากรเชื่อมโยงความรู้จากหน่วยงานภายนอก ในการพัฒนาธนาคารข้าวพันธุ์และการรับรองมาตรฐานทั้งจากกรมการข้าว และบางส่วนใช้การรับรองกันเองโดยสภาเป็นผู้ตรวจประเมิน”

ด้านความเข้มแข็งในการบริหารจัดการด้วยตนเอง หลังจากสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงทดลองทำงานด้วยกลไกสภา มีการบริหารจัดการโครงการ (PROGRAM MANAGEMENT) แรกๆที่มุ่งเป้าเชิงประเด็นในการลดสารเคมีในการปลูกผักขาย จนมาถึงปัจจุบันการบริหารจัดการโดยสภาผู้นำชุมชนและชุมชนกลายเป็นผู้ควบคุมการ

ตัดสินใจเกี่ยวกับประเด็นในโครงการและประเด็นปัญหาอื่น ๆ ของชุมชน ด้วยความรู้สึกเป็นเจ้าของงานของตัวเอง เนื่องจากได้ลงมือคิด ทำ ติดตามจนเห็นผลการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้เกิดการต่อยอดขยายผลในการชักชวนสมาชิกเข้ามาร่วมกลุ่มเพิ่มขึ้น แบ่งบทบาทภารกิจกันไปดำเนินการของแต่ละคุ้ม และแต่ละกลุ่มตามประเด็นงาน ทำให้เกิดการพัฒนาการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้มากขึ้น หรือเรียกว่าเกิดการเรียนรู้จากการลงมือทำได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามแม้ว่าสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงจะมีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการโครงการเพื่อแก้ไขประเด็นปัญหาต่างๆ ด้วยตนเองมากขึ้น แต่หากเกิดกลุ่มที่ขับเคลื่อนประเด็นปัญหาใหม่ๆ ขึ้นมา กลุ่มที่เพิ่งเกิดใหม่ยังคงบริหารจัดการกลุ่มด้วยตัวเองไม่ได้ดีนัก สมาชิกสภาผู้นำชุมชนทุกคนมีหน้าที่ต้องช่วยเสริมพลังกลุ่มนั้นให้มีการพัฒนาความสามารถในการจัดการด้วยตนเองให้ได้ในที่สุด

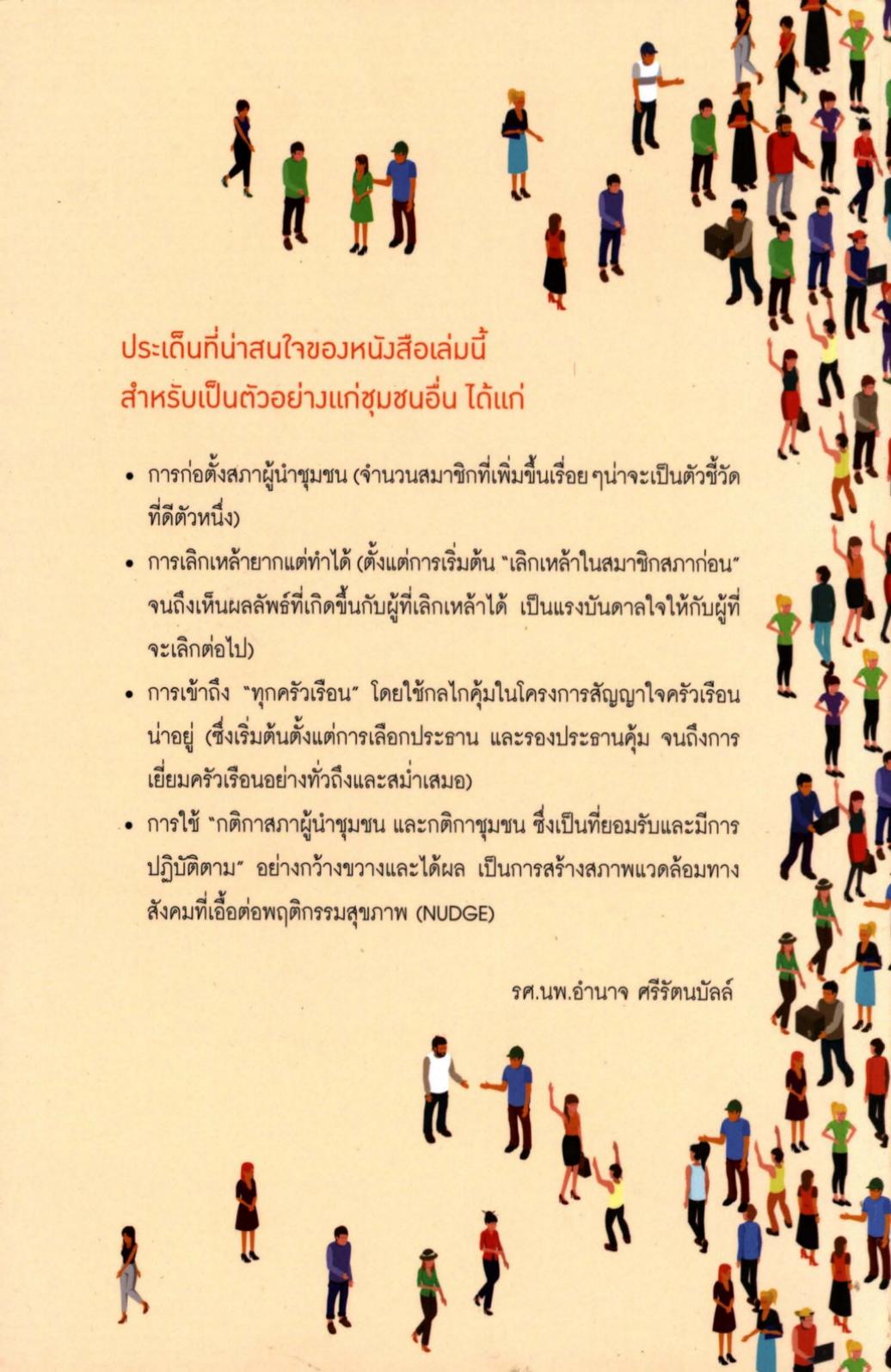
สำหรับในด้านความสามารถในการถามว่า “ทำไม” (ABILITY OF THE COMMUNITY TO “ASK WHY”) ซึ่งเป็นการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล อย่างมีวิจารณ์ญาณ มีการโต้แย้งเห็นด้วยหรือเห็นต่างด้วยการใช้ข้อมูลข้อเท็จจริงมาช่วยในการตัดสินใจ เช่น กรณีของการชวนชาวบ้านทำสัญญาใจครัวเรือนนำอยู่ โดยมีสัญญาใจข้อหนึ่งคือ ให้ครัวเรือนปลูกผักไว้บริโภคเองไม่น้อยกว่า 5 ชนิด เพื่อทำให้เกิดกระแสการบริโภคผักปลอดสารและยังช่วยลดค่าใช้จ่ายซื้อผัก ในช่วงแรกเกิดข้อโต้แย้งว่าบ้านสำโรงเป็นหมู่บ้านที่ได้ชื่อว่าปลูกผักกันอยู่แล้วทำไมต้องมากำหนดเป็นกติกาครัวเรือน สภาผู้นำชุมชนจึงชวนแกนนำแต่ละคุ้มเก็บข้อมูลจริงพบว่าส่วนใหญ่ยังไม่ได้ปลูกหรือปลูกแค่บางอย่างเท่านั้น จึงเป็นที่มาที่ชาวบ้านรับรองสัญญาใจข้อนี้ในที่สุด นอกจากนี้เมื่อมีสัญญาใจครัวเรือนนำอยู่แล้ว มีการติดตามประเมินของคุ้มต่างๆ พบว่ามีการถามว่าทำไมมีบ้านหนึ่งไม่ปลูกผักตามสัญญาใจ และไปค้นหาสาเหตุจึงพบว่าเป็นบ้านของผู้สูงอายุคนหนึ่งที่อ้างว่าไม่มีแรงปลูกผัก เมื่อนำข้อมูลนี้เข้าสู่สภา ตัวแทนสภาก็ใช้วิธีเข้าไปช่วยปลูกและดูแลให้ในช่วงแรก จนในที่สุดผู้สูงอายุคนนั้นก็เกิดความตระหนักเห็นประโยชน์ และปลูกผักไว้กินเองได้ตามกติกา ดังนั้นปัจจุบันสภาผู้นำชุมชนจึงมี

ความสามารถในการถามว่า “ทำไม” ซึ่งเป็นการถามหาผลลัพธ์ และสาเหตุของการที่ยังไม่ไปสู่ผลลัพธ์นั้น เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผล

ในส่วนของบทบาทตัวแทน (THE ROLE OF THE OUTSIDE AGENTS) ซึ่งก็คือ พี่เลี้ยงของโครงการชุมชนน่ายุภาคอีสาน ที่มีบทบาทในช่วงแรกในการพัฒนาทักษะต่างๆ เพื่อให้เกิดสภาพผู้นำชุมชนที่รู้จักกระบวนการเสริมพลัง การจัดการความขัดแย้ง การกระตุ้นให้ดำเนินการสู่ทิศทางผลลัพธ์ที่คาดหวัง ติดตามถามหาความก้าวหน้าการดำเนินการเป็นระยะ ชวนฝึกทำการประเมินผลด้วยตนเองและตั้งวงสะท้อนผลเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข นอกจากนี้ยังมีบทบาทช่วยเชื่อมโยงทรัพยากรภายนอกมาช่วยขับเคลื่อนการทำงานของสภาพผู้นำชุมชนให้เกิดพลัง ในปัจจุบันสภาพผู้นำชุมชนบ้านสำโรงสามารถวางแผนการบริหารจัดการในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และมีทักษะในการถามว่า “ทำไม” อย่างมีวิจรรย์ญาณ ทำให้เกิดความเข้มแข็งตัดสินใจได้ด้วยตัวเองมากขึ้น หรือเรียกว่าพึ่งพาพี่เลี้ยงซึ่งเป็นตัวแทนภายนอกน้อย

โดยสรุปสภาพผู้นำชุมชนบ้านสำโรงมีการพัฒนาการทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาหมู่บ้านได้อย่างเข้มแข็งมากขึ้น ทั้งในด้านกลไกสภาพผู้นำชุมชนที่ใช้ภาวะการนำที่ชาญฉลาดมีการนำโดยใช้ระบบค้ำและระบบกลุ่มตามประเด็นงาน จัดโครงสร้างองค์กรที่มาจากผู้ที่อาสาจะทำ รู้สึกเป็นหุ้นส่วนหรือเป็นเจ้าของงาน ทำให้สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในทุกระดับได้มากขึ้น ในด้านกลไกแผนชุมชนพึ่งตนเอง พบว่าสภาพผู้นำชุมชนบ้านสำโรงมีความสามารถในการสร้างให้เกิดวัฒนธรรมการประเมินปัญหา (ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์) เพื่อหาทางออกร่วมกัน และเป็นที่มาของการมีแผนพัฒนาหมู่บ้านที่ชัดเจนระบุแนวทางระดมทรัพยากรภายในและภายนอกมาขับเคลื่อนงาน เน้นการเชื่อมโยงภายนอกเฉพาะที่จำเป็น นำมาสู่การเกิดความเข้มแข็งในด้านการบริหารจัดการด้วยตนเองของบ้านสำโรง ที่มีแนวทางการบริหารจัดการโครงการที่เริ่มจากประเด็นปลูกผักขายจนพัฒนาให้สามารถบริหารจัดการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ที่มีด้วยการคิด ตัดสินใจ ลงมือทำ และเรียนรู้ผลของการลงมือทำด้วยตัวเอง ทำให้พึ่งพาพี่เลี้ยงจากภายนอกน้อย มีความสามารถในการถามว่าทำไมเพื่อถกเถียงหาเหตุผลเพื่อแก้ไข

ปัญหาอย่างมีวิจารณ์ญาณมากขึ้น ความเข้มแข็งของสภาผู้นำชุมชนบ้านสำโรงและชาวบ้านสำโรงนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนาหมู่บ้านพึ่งพาตัวเองมากขึ้น พึ่งพาภายนอกเฉพาะที่จำเป็น และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้บ้านสำโรงน่าอยู่สำเร็จได้แล้วในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาดังได้กล่าวแล้ว และจะนำไปสู่ความสำเร็จเชิงผลลัพธ์ตามวิสัยทัศน์ที่ตั้งไว้ในแผนพัฒนาหมู่บ้านสำโรงในอนาคตที่อยากเห็น “บ้านสำโรง เป็นหมู่บ้านแห่งการเรียนรู้ เข้มแข็งและน่าอยู่ในทุกมิติ” ในที่สุด

ประเด็นที่น่าสนใจของหนังสือเล่มนี้ สำหรับเป็นตัวอย่างแก่ชุมชนอื่น ได้แก่

- การก่อตั้งสภาผู้นำชุมชน (จำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ น่าจะเป็นตัวชี้วัดที่ดีตัวหนึ่ง)
- การเลิกเหล้ายากแต่ทำได้ (ตั้งแต่การเริ่มต้น “เลิกเหล้าในสมาชิกสภาก่อน” จนถึงเห็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เลิกเหล้าได้ เป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้ที่จะเลิกต่อไป)
- การเข้าถึง “ทุกครัวเรือน” โดยใช้กลไกคุ้มในโครงการสัญญาใจครัวเรือน นำอยู่ (ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่การเลือกประธาน และรองประธานคุ้ม จนถึงการเยี่ยมครัวเรือนอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอ)
- การใช้ “กติกาสภาผู้นำชุมชน และกติกาชุมชน ซึ่งเป็นที่ยอมรับและมีการปฏิบัติตาม” อย่างกว้างขวางและได้ผล เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อพฤติกรรมสุขภาพ (NUDGE)

รศ.นพ.อำนาจ ศรีรัตนบัลล์